

Voruta

Nr. 8 (746) 2012 m. balandžio 14 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1

Šiame numeryje

9 Aušra VIRVIČIENĖ

Išnykusio Vilniaus
auksakalystės
meno saugotojai

10 Kun. Vaclovas ALIULIS MIC

Jurgio Matulaičio
kilmė ir jaunystė*

14 Šarūnas ŠIMKEVIČIUS

Katalikiškos pogrindžio
spaudos organizatorius –
kunigas Pranas Račiūnas

Kreipimasis į Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos prezidentus, Parlamentų pirmininkes ir Vyriausybių premjerus

Dėl Lenkijos Respublikos politikos skirtumų Lietuvoje ir Latvijoje

Pastaraisiais mėnesiais Lenkijos vadovai ne kartą yra pareiškę skirtingą požiūrį į Baltijos šalis, girdami Estiją ir Latviją už tai, už ką Lietuva, jų manymu, nusipelnė tik kritikos, t. y. už šių šalių politiką prieš tautines mažumas. Paskutiniąją kovą savaitę Vytauto Didžiojo universiteto Letonikos centro vadovas prof. Alvydas Butkus tuo klausimu išsiuntinėjo kreipimąsi į Lietuvos ir Latvijos prezidentus, parlamentų vadovus ir šalių premjerus. Pasak A. Butkaus, šio kreipimosi tikslas – ne skatinti abiejų šalių vadovų ginčus su Lenkija, bet pradėti kreipti kitų Europos šalių dėmesį į Lenkijos vykdomą destruktivią politiką Baltijos regione, išskiriant Lietuvą iš kitų Baltijos šalių ir kurstant tarpnacionalinę įtampą jos viduje. Ši politika, anot kreipimosi autoriaus, sutampa su analogiška Rusijos veikla Estijoje ir Latvijoje.

Lenkijos destruktinė politika Baltijos regione, ypač Lietuvoje ir Latvijoje, turi istorines šaknis – ji pradėta 1919–1920 m. ir vyko visą tarpukarį. Tada ši politika baigėsi liūdnai ne tik Baltijos šalims, bet ir pačiai Lenkijai, tačiau iš savo didžiosios tarpukario geopolitinės klaidos, anot A. Butkaus, Lenkija nepasimokė.

Lenkijos, kaip Baltijos regiono destabilizatorės, vaidmenį taip pat ketinama aptarti Lietuvos ir Latvijos forumo VI suvažiavime, kuris numatytas šių metų rudenį.

Žemiau spausdiname prof. A. Butkaus kreipimąsi.

Lenkijos politikos dvilypumas Lietuvoje ir Latvijoje jau ima kelti visuomenės nerimą, nes pastaruoju metu jis įgavo net kontrasto bruožų. Š. m. vasario 17 d. Varšuvoje viešėjusiam Latvijos Respublikos Prezidentui Andriui Bērziņui (Andris Bērziņš) Lenkijos Respublikos Prezidentas Bronislavas Komorovskis (Bronisław Komorowski) padėkojo „už nuolatinį rūpinimąsi Latvijos lenkų tautine mažuma“.

Faktiškai dėkota už tai, kad Latvijos lenkiškose mokyklose, kurių viso labo yra penkios (1 mokykla tenka 10 000 Latvijos lenkų), net du trečdaliai dalykų dėstomi valstybine latvių kalba. Taip pat už tai, kad Latvijos lenkų pavardės ir toliau bus rašomos latviškai, kad niekur lenkų gyvenamose vietovėse nėra ir nebus lenkiškai užrašyti įstaigų iškabų, gatvėvardžių, autobusų maršrutų ar vietovardžių.

Tie patys Lenkijos vadovai dėl suminėtu

dalykų Lietuvą kritikuoja ir šmeižia, keldami erzeli net ES ar NATO lygiu, o Lietuvos ir Lenkijos santykiams primesdami išankstines sąlygas, kurios iš tikrųjų yra beprecedentis kišimasis į Lietuvos – vienos iš ES ir Baltijos šalių – vidaus reikalus.

Dvilypis Lenkijos elgesys su dviejomis Baltijos šalimis, pasirinktas dar 1920 m., kaip ir tada, taip ir dabar destabilizuoja bei silpnina visą regioną. Be to, šitaip netiesiogiai solidarizuojamasi su Rusijos vykdoma politika Latvijoje ir Estijoje, kurioms Rusija priekaištuoja dėl „rusakalbių teisių pažeidinėjimų“.

Priminsiu, kad už Lenkijos Respublikos ribų gyvena apie 18 mln. lenkų, iš jų Lietuvoje – 213 tūkst., arba 1,2 proc. viso to skaičiaus. Tad išskirtinis dėmesys būtent šiai užsienio lenkų daliai verčia abejoti Lenkijos politikų nuoširdumu reikalauti visiems užsienyje gyvenantiems tautiečiams taikyti vienodus standartus.

Siūlau pradėti kreipti tiek pačios Lenkijos, tiek ir kitų ES diplomatų dėmesį į išskirtinai skaldytojišką Lenkijos politiką Lietuvoje, grįstą argumentais, kuriais kitas Baltijos šalis Lenkija giria. Lietuvai dėl tautinių mažumų politikos turi būti taikomi tie patys kriterijai, kokie taikomi Latvijai bei Estijai.

Prof. dr. Alvydas Butkus,
Vytauto Didžiojo universiteto Letonikos
centro vadovas, Asociacijos
„Lietuvos ir Latvijos forumas“ pirmininkas

Viešnagė Lenkijoje

„Comenius“ projekto dalyviai Vroclavo universitete

Kovo 3 dieną, šeštadienį, nuo pat ankstyvo ryto Vilniaus geležinkelio stotyje būriavosi grupelė mokytojų ir mokinių. Jie laukė kelionės į Lenkiją, Legnicos miestą, susitikti su Comenius projekto partneriais kaimyninėje šalyje. Į kelionę vyko šie Eitminiškių vid. mokyklos mokytojai: Svetlana Sčasnaja, Liucija Vareikaitė, Renata Česnytė, Aivaras Brindza ir mokiniai: Saulė

Savicka, Daiva Mackevič, Robertas Gedris, Tomas Kvitko.

Pirmąją viešnagės dieną mūsų laukė susitikimas su Legnicos meru. Jis papasakojo apie Legnicos miesto įkūrimą, jo istoriją, žmones, o susitikimo pabaigoje mielai pasidžiaugė gausiu svečių būriu iš

Nukelta į 11 p.

Prezidentė kartu su Onuškie bendruomene ruošėsi šv. Velykom

Prezidentė Dalia Grybauskaitė su onuškiečiais margina kiaušinius

Balandžio 5 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė lankėsi Trakų rajone, Onuškie miestelyje, kartu su vietos bendruomene ruošėsi šv. Velykų sutikimui, prisiminė senąsias tradicijas ir dažė margučius.

„Džiaugiuosi, kad Velykos - pavasario ir atgimimo šventė - suartina žmones, suburia bendruomenes ir sutelkia naujiems darbams“, - sakė šalies vadovė.

Šalies vadovės teigimu, tokios aktyvios,

draugiškos ir kūrybiškos bendruomenės padeda puoselėti tradicijas ir papročius bei perduoti juos iš karto į kartą.

Prezidentė pasveikino Onuškie bendruomenę su artėjančia švente ir palinkėjo linksmų šv. Velykų, gražaus atbundačio pavasario, stiprybės ir optimizmo.

Prezidentės spaudos tarnyba
Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Naujoji Pagėgių biblioteka atvėrė duris

Kovo 19 d. Bibliotekos ir bičiulių diena. Pagėgių Algimanto Mackaus gimnazijos aštuntokai – savanoriai, kompozicijos „Skaitantis žmogus“ artistai

Pagėgių viešosios bibliotekos patalpų duris juosė simbolinė žalio šilko juosta, kurią perkirpo (iš kairės): Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, Pagėgių savivaldybės administracijos direktorius Vaidas Bendaravičius ir LR Seimo narys Kęstas Komskis

Kovo 19–21 dienomis Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos bendruomenė visus knygos bei bibliotekos bičiulius – kraštiečius ir savivaldybės svečius – pasitiko naujose, specialiai bibliotekai pritaikytose patalpose Jaunimo gatvėje. Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos naujojo pastato atidarymo ir bibliotekos 75-mečio proga pasveikinti krašto bibliotekininkų ir apžiūrėti naujosios bibliotekos buveinės skubėjo Pagėgių savivaldybės vadovai, bibliotekos rėmėjai ir geradariai, krašto įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų bendruomenės, kolegos iš Klaipėdos regiono viešųjų bei akademinėjų bibliotekų, žymūs rašytojai, visuomenės veikėjai iš Klaipėdos, Panevėžio, Šilutės, Vilniaus, žiniasklaidos atstovai, Viešosios bibliotekos skaitytojai ir lankytojai.

Šią bibliotekos istorijai įsimintą dieną naujųjų Pagėgių viešosios bibliotekos patalpų duris juosė simbolinė žalio šilko juosta, kurią perkirpus, iškilmingai paskelbtas Viešosios bibliotekos atidarymas naujosiose patalpose. Renginio svečiams pristatyta skaitykla „Nepraeik pro šalį, Tamsta!“, kurios stiklinė fasadinė siena papuošta Mažosios Lietuvos etnografijai būdinga ornamentika ir Pagėgių krašto rašytojų kūrėjų mintimis apie Mažosios Lietuvos ir Pagėgių krašto savitumą. Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė Elena Stankevičienė svečius sveikino teigdama, jog bibliotekos įkurtuvės – įvykis, kuris į krašto kultūros istoriją galėtų būti įrašytas aukso raidėmis. Gražius ir prasmingus linkėjimus bibliotekai, darbuotojams ir lankytojams dovanojo LR Seimo narys Kęstas Komskis, savivaldybės vadovai, Tarybos nariai, bibliotekos rėmėjai, svečiai. Sveikinimų negailėjo ir džiaugsmu dalijosi bibliotekininkų kolegos – Šilutės rajono savivaldybės Fridricho Bajoraičio viešosios bibliotekos „vestuvinių“ komanda, Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešosios bibliotekos, Klaipėdos universiteto bibliotekos vadovai, Klaipėdos universiteto Komunikacijų katedros studentės, istorikė dr. Silva Pocyte (Klaipėda), rašytojas Benjaminas Kondratas (Vilnius), poetas Audrius Šikšnius (Šilutė), krašto įstaigų ir organizacijų atstovai.

Per Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos jubiliejinę šventę gėlėmis ir reprezentaciniu leidiniu „Pagėgiai. Šis kraštas kaip muzika...“ pagerbtos daugelį savo gyvenimo metų bibliotekinei veiklai atidavusios buvusios bibliotekos darbuotojos: Alberta Anušauskienė, Bronė Bernotienė, Brigita Monkienė, Eugenija Šveikauskienė. Savivaldybės Mero Virginijaus Komskio padėkos raštu už ilgametį, nepriekaištingą darbą apdovanojta Stoniškių filialo bibliotekininkė Zofija Genutienė, dėkoto ir Piktupėnų bei Šilgalių filialų bibliotekininkėms Nijolei Jogienei, Tatjanai Biliūnienei. Nuoširdi padėka išreikšta bibliotekos rėmėjams Broniui Būdvyčiui, Remigijui Kelnieriui, Tadiui Girčiui, Laimutei

Komskienei, Pagėgių seniūnijos vadovams, žinoma, ir nuostabiejiems bibliotekos draugams – aštuntokams savanoriams, kompozicijos „Skaitantis žmogus“ dalyviams ir jų auklėtojai Tatjanai Laukžemieni.

Šventinį koncertą susirinkusiems dovanojo dainų autorius bei atlikėjas Sigitas Stankūnas (Panevėžys), skambėjo Jono Aisčio, Algimanto Mackaus, Vytauto Mačernio, Salomėjos Nėries, Henriko Radausko, Jono Strielkūno eilių muzikinės improvizacijos.

Antra bibliotekos atidarymo diena buvo skirta vaikams ir jaunimui. Nuo pat ryto rinkosi grupės lankytojų ekskursijoms po biblioteką, vėliau prasidėjo vaikų bibliotekos atidarymo šventė. Susirinko gausus būrys žiūrovų bei dalyvių, norinčių būti šio žymaus įvykio liudininkais. Skambėjo sveikinimai ir linkėjimai bibliotekininkams, Viešosios bibliotekos direktorės padėkomis buvo apdovanoti jaunieji bibliotekos bičiuliai: Gabija Verygaitė, Domantas Bukauskas, Andrius Gudas ir Andrius Denisovas, Laurutė Klymantaitė, Viktorija Maksimova ir Neringa Rindokaitė. Prisiminimai apie vaikystėje skaitytas knygas ir bibliotekos reikšmę gyvenime pasakojo pagėgiškė rašytoja Stasė Valužienė. Nepakartojamą koncertą su skambiomis dainomis, siautulingais šokiais, raiškiai skaitovų skaitomais eilėraščiais, solo atliekamais muzikos kūrinių bibliotekai dovanojo Piktupėnų pagrindinės mokyklos jaunieji artistai. Bibliotekos bendruomenė dėkoja Piktupėnų pagrindinei mokyklai ir jos vadovams, dėkoja visiems jaunesiems atliekėjams už profesionalumą ir linki, kad jaunatviškas polėkis neišblėstų, kad klausytojus ir žiūrovus šie menininkai žavėtų puikiais savo pasirodymais ir ateityje. Ir ne tik Pagėgiuose. Vaikų ir jaunimo diena baigėsi tradiciškai – saldinių lietumi.

Kovo 21-oji – *Knygos diena* – viešojoje bibliotekoje buvo paskirta šviesaus atminimo kraštiečių poetės, prozininkės, Pagėgių himno „Mano miestas – Pagėgiai žali“ autorės, 2002-aisiais metais tapusios Pagėgių krašto „Metų žmogumi“, Bronės Savickienės jubiliejui paminėti, 2012 m. kovo 12 d. ji būtų sutikusi gražią 90-ies metų sukaktį. Trečioji bibliotekos įkurtuvių diena B. Savickienės garbei paskirta neatsitiktinai: būtent Pagėgių Viešojoje bibliotekoje lankydamas bibliotekininkų organizuotus kompiuterinio pradžiamokslų kursus, rašytoja išmoko dirbti kompiuteriu ir bibliotekos Interneto skaitykloje kasdien praleisdama po 4 valandas, kompiuteriu rinko tekstus visoms savo knygoms. Šitaip Pagėgių Viešojoje bibliotekoje 2002–2010 m. laikotarpiu gimė rašytojos poezijos rinktinė bei visi šeši jos romanai. Šiuo metu Pagėgių Viešosios bibliotekos Kraštotyros fonde yra saugoma asmeninė rašytojos kolekcija, sudaryta iš laiškų, rašytų artimiesiems, įvairius poetės gyvenimo tarpsnius menančių fotografijų, rankraščių, memuarų ir kt. Prisiminimų apie B. Savic-

Pagerbtos buvusios bibliotekos darbuotojos. Iš kairės: Eugenija Šveikauskienė, Alberta Anušauskienė, Bronė Bernotienė, Brigita Monkienė

kienę popietėje dalyvavo rašytojos anūkas Remigijus su žmona Lina, Pagėgių krašto visuomeninių – kultūrinių sambūrių – bendrijos „Vaivorykštė“ ir literatų klubo, kurių nare ši rašytojos veikėja buvo ilgus metus, atstovai. Skaitant B. Savickienės kūrinius, dalintasi prisiminimais apie prozininkės gyvenimo kelią ir kūrybos brožius.

Per tris šventines bibliotekos įkurtuvių dienas Pagėgių viešojoje bibliotekoje suorganizuotos dešimtys ekskursijų vaikams ir suaugusiems, krašto gyventojams bei svečiams, pristatytos meno darbų ekspozicijos, literatūros ir bibliotekos dokumentų parodos, atskleistas Pagėgių krašto bei Mažosios Lietuvos rašytojų aruodas.

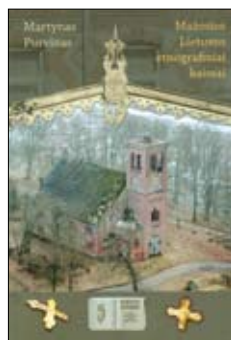
Bibliotekos lankytojų laukia gražios naujosios bibliotekos erdvės: tylioji skaitykla „Nepraeik pro šalį, Tamsta!“, Informacijos skyrius su interneto skaitykla, Suaugusių skaitytojų aptarnavimo salė su knygų ir meno

parodų ekspozicijomis, Vaikų biblioteka, poilsio ir biblioterapijos kampelis vidiniame bibliotekos balkone, senjorų poilsio zona, krašto senųjų ir retųjų leidinių, rašytojų veikėjų, kraštotyros fondų ekspozicijos.

Biblioteka organizuoja ekskursijas visiems norintiems, krašto įstaigų ir organizacijų bendruomenėms, nevyriausybinių organizacijų žmonėms, mokiniams, kviečiame apsilankyti ne tik Pagėgių, bet ir visos savivaldybės mokyklų mokinius ir pedagogus. Pasidžiaukime kartu naujaisiais mūsų visų namais, kuriuose, be abejo, rasis vietos ir Jūsų idėjoms, darbams, veiklai, susitikimams.

Kviečiame apsilankyti visus ir kiekvieną. Pasimatykime Pagėgių savivaldybės bibliotekoje!

*Pagėgių bibliotekos inf.
Astos Andrulienės nuotr.*

Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.
Knygą galite įsigyti Lietuvos knygynuose, Vilniaus centriname knygynė, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje.
buhalterija@voruta.lt

Mikytai ir Florijanas Šlenteris. II dalis

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Tęsinys. Pradžia Nr. 7

Šlenterių giminė Mikytų apylinkėse išsikūrė ramesniais laikais, po napoleonmečio pradėjus atkurti ankstesnių suiručių niokotą ūkį.

Žinoma, kad 1827 m. leitenantas Liudvikas Vilhelmas Eduardas fon Zandenas riteriškąjį Būbliškės dvarą pardavė kapitoniui Johanui Heinrichui Eduardui Šlenteriui, atvykusiam iš Georgenburgo prie Įsruties. Šis (kartais vadintas tiesiog Eduardu Heinrichu) buvo gimęs Įsrutyje 1794 m., tad į Pagėgių apylinkes atvyko būdamas jau brandaus amžiaus (pagal anuometinę gyvenimo trukmę, kai penkiasdešimties sulaukdavo nedažnas vyriškis), jau nemažai pasiekęs karo tarnyboje. Atvykęs netrukus sugebėjo tapti visos Tilžės apskrities landrotu – aukščiausiojo vadovu, nukonkuravęs čia anksčiau vyrausių gimininių atstovus.

Ši garbingą ir naudingą postą Šlenterių giminė išlaikė beveik šimtmetį – landrotais tapo ir J. H. E. Šlenterio sūnus Heinrichas, ir vaikaišis Johanas Augustas Vilhelmas. Pastarasis (1913 m. tapęs Prūsijos kilminguoju – bajoru ir gavęs teisę vadintis „fon“) buvo ir pats paskutinis Tilžės apskrities vadovas, tas pareigas užėmęs iki naujojo administracinio teritorinio perdalinimo 1919 m. pabaigoje.

Tos šeimos vyrai visą šimtmetį garsėjo kaip sumanūs vadybininkai, plėtę savo valdas, gausinę turtus, ir kaip apsiurkūs vietos politikai, tvarkę apylinkių reikalus. Savotiška išimtimi (nelyg tautosakoje minimu „trečiuoju broliu“) buvo likęs J. H. E. Šlenterio antrasis sūnus Florijanas Šlenteris, kuris sugebėjo užimti tik kuklias teismo asesoriaus pareigas. Tėvas jam paskyrė nedidelį Mikytų dvarelį, kur Florijanas gyvenęs iki savo mirties 1883 (ar 1885) metais.

Gal didesniu ūkiniu apsukrumu nepasižymėjęs Florijanas užsiėmė anuometinėje provincijoje keistokais dalykais – ėmė aiškintis senųjų prūsų ir Baltijos kraštų kilmę, pradėjo studijuoti prūsų žodyną ir lietuviškus vietovardžius, antikinės Graikijos veikėjų raštus. Tiesa, didesniuose kultūros centruose senąją krašto istoriją domėtasi nuo XVIII a., tačiau gal tik F. Šlenteris anuomet tapo savotišku provincijos kultūros šviesuliu, Mikytų intelektuali. Gal jį galėtume lyginti su panašiu metu taip pat provincijoje gyvenusiu Dionyzu Poška.

Jo negalėtume vadinti visišku atsiskyrėliu ar neišmanėliu provincialiu – F. Šlenteris lankydavosi Karaliaučiuje bei Įsrutyje, buvodavo visai netoli nuo Mikytų stūksojusioje ir sparčiai augusioje Tilžėje. Dvarininko sūnus gavo gerą išsilavinimą, sugebėjo aiškintis graikų kalbos ir senosios istorijos niuansus. Savo pastebėjimus F. Šlenteris ėmėsi publikuoti, išleisdamas ne vieną veikalą apie Baltijos kraštų senovės istoriją.

Vokietijos bibliotekose man pavyko atrasti kelias Mikytuose parašytas F. Šlenterio knygeles, kurių gal būta ir daugiau.

Antai, 1880 m. rugpjūčio 14 d. Mikytuose jis baigė rašyti savo studiją „Tacitas: germanai ir prūsai“, kurią paskyrė Karaliaučiuje gyvenusiems savo senam draugui daktarui Rudolfui Reikei ir ten veikusiai istorijos tyrėjų draugijai „Prussia“. Tą aštuonių puslapių knygėlę tais pačiais metais išspausdino J. G. Drysto spaustuvė Įsrutyje. Tame rašinyje F. Šlenteris aptarė antikinio istoriko Tacito veikale „Germania“ pateiktas žinias apie to meto germanus ir kitas tautas – gal prūsų ir lietuvių protėvius. Studijoje remtasi ir kitais antikininiais šaltiniais (Ptolomėjumi, Livijumi ir kt.), Vokietijoje leistais istoriniais veikalais. Bandyta aptikti baltų genčių vardus antikiniuose tekstuose, svarstyta prūsų istorinis likimas.

Tad daugiau kaip prieš 130 metų baltų senąją praeitimi domėtasi ne vien Berlyne ar Karaliaučiuje, bet ir kukliuose Mikytuose. Pastarasis vietovardis užfiksuotas ir tos knygos metrikijoje.

1880 m. spalio 18 d. Mikytuose F. Šlen-

Dr. Martynas Purvinas

teris baigė rašyti savo studiją apie prūsų paminėjimus Plinijaus, Tacito ir Ptolomėjo raštuose. Šis jo darbas dedikuotas senam ir geram draugui Georgui Adalbertui fon Miulverštetui, tuometiniam Magdeburgo valstybiniam archyvarui. Kartu leidinys skirtas daktaro Georgo Vicherto (Tilžės gimnazijos mokytojo ir draugo) atminimui. Paminėta, kad F. Šlenteris su savo moksladraugiais toje gimnazijoje mokėsi apie 1840 m. Aštuonių puslapių knygėlę tais pačiais metais Įsrutyje išspausdino minėta Drysto spaustuvė.

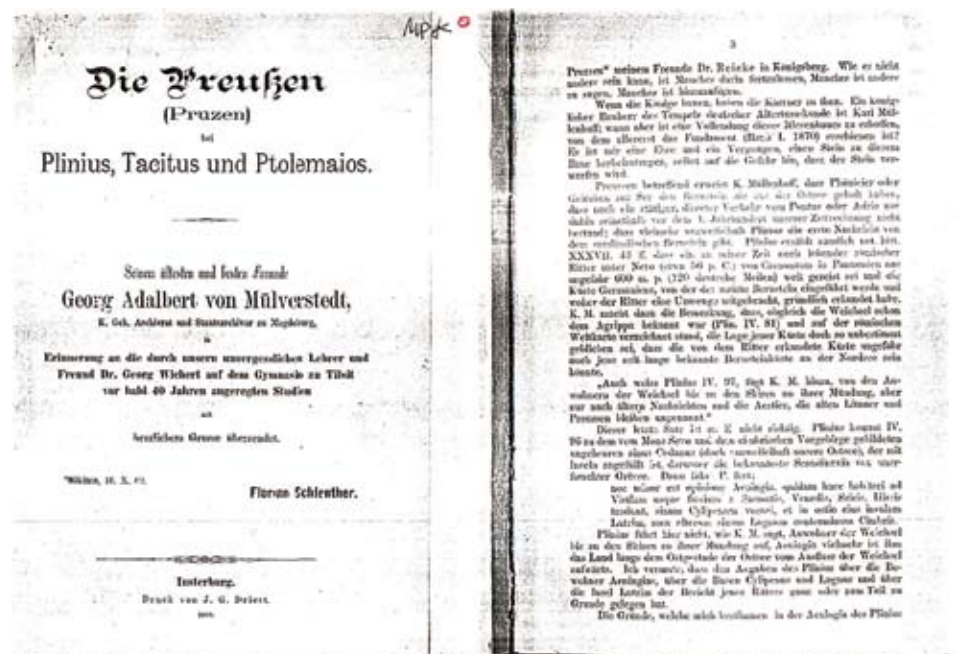
Šioje studijoje aptarinėti Vokietijos tyrėjų darbai (pavyzdžiui, G. Neselmano 1868 m. paskelbtasis prūsų – vokiečių kalbų žodynelis), cituoti antikiniai šaltiniai. Pagal anuometinius duomenis aiškinta senoji Nemuno ir kitų krašto vandenvardžių kilmė. Bandyta kai kuriuos krašto vietovardžius (Skirvytė, Skirlaukis ir kt.) sieti su antikos šaltinių duomenimis. Svarstyta senovės istorikų žinios apie gintarą ir baltų gentis. Siūlyta toliau domėtis senosios Prūsos praeitimi.

1880 m. lapkričio 7 d. Mikytuose prie Tilžės F. Šlenteris baigė rašyti dar vieną savo darbą – 99 klausimus apie Prūsos senovę (ar antikoje žinotas Gintaro kraštas buvęs Prūsijoje, ar tai buvusi Kuršių nerija, kada jis buvęs Sembos pakrantėse (?) ir t.t.). Taip pat aštuonių puslapių knygėlę išspausdino ta pati Drysto spaustuvė Įsrutyje, tačiau kaip veikalo leidėjas buvo nurodytas Karaliaučiuje veikęs ir tuomet žinomas C. Th. Niumbergerio knygynas. Knygelė buvo dedikuota Karlui Miulenhofui, su kuriuo studijuota senovės istorija ir aiškintasi senovinio Gintaro krašto kilmė ir vieta.

Tie 99 klausimai esą buvę tokie, į kuriuos pagal savo išgales privalėtų atsakyti kiekvienas prūsas (tuometinės Prūsijos valstybės gyventojas) ir kiekvienas vokieitis (turintis domėtis senąja istorija). Taip krašto gyventojus siekta sudominti labai egzotiška Prūsos praeitimi, Baltijos kraštų ir antikinio pasaulio sąsajomis.

Pavyzdžiui, siūlyta pamąstyti, ar graikų mitologijoje egzistavęs mitas apie Fajetoną (Saulės dievo sūnaus Heliho sūnų, kuriam žuvus iš raudotojų Heliadžių ašarų atsiradęs gintaras) siejasi su realia Baltijos kraštų geografija. Ar tas mitas sietinas su senovės finikiečiais (apie 800 metų iki Kristaus išsiviešpatavusiais antikiniam pasauliui ir esą vykdavusiais ieškoti gintaro), ar mite minėti svarbiausieji vardai sietini su finikiečių ar jau su vėlesniu graikų pasauliu ir t.t. Kviesta pamąstyti apie baltiškų žodžių „marios“, „saulė“ ir kt. kilmę. Klausta, gal romėnų istoriko Plinijaus minėta sala Abalus buvusi dabartinė Kuršių nerija, ar Nerono laikais romėnų didikai lankėsi Semboje prie Baltijos jūros, ar nesietinas žodis „Klaipėda“ su Ptolomėjo užrašytais vietovardžiais ir t. t.

1880 m. Kūčių naktį Mikytuose prie Til-

F. Šlenterio veikalo „Die Preußen (Pruzen) bei Plinius, Tacitus und Polemaios“ titulinis lapas

Buvęs F. Šlenterio dvarelis

žės F. Šlenteris baigė rašyti savo stambesnę studiją apie senovės graikų keliautojo Pitėjo iš Masilijos galimą kelionę į Baltijos pajūrį. Tas veikalas buvo dedikuotas Karaliaučiuje veikusios fizikinės ekonominės draugijos bibliotekininkui ir sekretoriui dr. Oto Tišleriui kaip studija apie senovės Prūsos istorijos tyrimus. Tą dvidešimties puslapių knygėlę jau 1881 m. išleido tie patys leidėjai (Niumbergerio knygynas Karaliaučiuje ir Drysto spaustuvė Įsrutyje).

Apie 300 metų iki Kristaus gyvenęs Pitėjas vadintas antikinio pasaulio Kolumbu – jis gal pirmasis pranešęs apie įvairesnius atokesnius kraštus Europos šiaurėje. Vėlesnių autorių cituotus Pitėjo pranešimus ėmėsi nagrinėti ir F. Šlenteris, juose ieškodamas sąsajų su Baltijos kraštais ir senovės Prūsa. Studijos antraštėje klausta, ar Pitėjas buvęs Baltijos jūroje, kur reikia ieškoti jo minėtos Tulės salos, ką Pitėjas įvardinęs „Pryttanike“, „Beltike“, „Borysthenes“ ir kitais vardais.

Studijos pirmajame skirsnyje „Die Belten – Thule“ aptartos antikos istorikų ir geografo Ptolomėjaus, Plinijaus, Hiparcho, Strabono pateiktos žinios apie šiaurėje buvusią paslaptinę Tulę ir jos spėjamas geografines koordinatas (artimas Baltijos kraštams). Antrajame skirsnyje „Borysthenes, Tanais, Scythia“ aiškintasi tų senovėje minėtų vietovių sąsajos su Baltijos pajūriu. Trečiajame skirsnyje „Pryttanike“ spėta, kad tas žodis galėtų būti sietinas ne tiek su Britanija, kiek su prūsų gyventu kraštu.

Tolesniuose skyreliuose „Der Busen Lagnus – die Gutonen – Metonomon“, „Uxisame – Basilia – die Ostiaeer“ bandyta aiškinti tų žodžių – vietovardžių ir tautovardžių (nurodytų antikinių autorių raštuose) reikšmes ir jų ryšius su Baltijos kraštais.

Šeštajame skirsnyje „Die Weneden und Kuren – Aeningia – das geronnene Meer“ senuose raštuose minėti duomenys sieti su kuršiais ir kitomis baltų gentimis. Toliau su antikiniu pasauliu ir senųjų graikų kelionėmis link Baltijos sieti tuometiniai archeologiniai radiniai mūsų regione – sidabrinės ir bronzinės monetos su graikiškais įrašais švino dirbiniai, bronziniai ginklai ir statulėlės. Bandyta tuos radinius sieti su Makedonijos valdovu Demetriumi (valdžiusiu nuo 294 m. iki Kristaus) ir su Pitėjaus kelione į šiaurės kraštus.

Aštuntajame skirsnyje bandyta apibūdinti senosios Prūsos būklę prieš 2200 metų, aptariant antikinių geografo pateiktas vietovių koordinatas ir šiaurės kraštų apibūdinimus.

Taip prieš 132 metus nuo šaliuose Mikytuose buvo nagrinėjama senųjų baltų ir šių kraštų senovinė istorija, gan įdėmiai nagrinėjant antikinių autorių raštus, pasitelkiant ir XIX a. istorikų darbus, atsižvelgiant į XIX a. kultūros centruose veikusių istorijos tyrėjų ir jų bendrųjų darbus.

Šv. Mikalojaus bendrabutis Vilniuje

Antanas PANAVALAS, Vilnius

Vilniaus Šv. Mikalojaus vaikų prieglauda 1917 m. prie savo namelio ant Tauro kalno. Centre iš dešinės: kapelionas kun. P. Žarniauskas, globėjas kun. Vl. Jezukevičius, mokytoja Dzvilaitė, vedėja ir auklėtoja M. Žukauskaitė, prie jos, apsijuosusi juosta, stovi Pranė Anusevičiūtė, gonkose iš kairės: sargas Bobelis su žmona, Marijona Žukauskaitė ir J. Buika

Ant Tauro kalno, kur dabar stūkso apdege Profsajungų rūmai, kadaise tame pačiame plote buvo išsikūrus Šv. Mikalojaus bendrabutis. Čia gyveno patys mažiausi Vilnijos krašto vaikai, atvykę į Vilnių mokytis. Bendrabutis buvo aptvertas aukšta plačių lentų tvora, kuri atrodė nykia, tačiau įėjęs pro vartelius į vidų vaizdas pasikeisdavo. Čia vasara sužydėdavo įvairios gėlės, sužaliuodavo daržovių lysvės, vaiskrūmių šakelės linkdavo nuo sunkių agrastų ir serbentų kekių, ryškiomis spalvomis šviesdavo raudoni ir geltoni pomidorai.

Nuo vartelių siauras takelis vedė į bendrabutį, buvusį kitame sklypo gale. Atrodo, kad buvusio bendrabučio sklypo ribos apytikriai sutapo su esamų rūmų perimetru, taigi jo plotas sudarė apie trečdalį hektaro. Sklypo reljefas turėjo ryškų nuolydį nuo bendrabučio pastato link vartelių, todėl lietaus vandenys nuolatos išgrauždavo nelygumus takelio paviršiuje. Aptvėrimo kampe, prie gatvės, buvo ir platūs vartai, pro kuriuos įvažiuodavo vežimai. Jiems buvo išskirta nedidelė aikštelė. Tuo metu vaikus nuo Valkininkų ir Eišiškių atveždavo arkliais, nes tai pigiau kainuodavo. Šalia aikštelės stovėjo nemažas ūkinis pastatas – malkinė. Anksčiau čia buvo laikoma karvė ir pašaras. Vartai ir varteliai buvo užbraukti brauktuvėmis. Norint įeiti į vidų reikėdavo priėjus prie vartelių patraukti iš vielos sulenktą rankeną, tada suskambėdavo skambalas prie bendrabučio durų ir kas nors išgirdęs ateidavo ir atidarydavo. Bendrabučio pastatas buvo mūrinis, pusantro aukšto. Tai reiškė, kad žemutinis aukštas, šiuo atveju – cokolinis, išnaudojant reljefo nuolydį, buvo pusiau įžemintas. Pro plačius langus, buvusius pridubėse, dienos šviesa prasiskverbėdavo į patalpas ir jos buvo tinkamos buitiniams reikmėms. Cokoliniame aukšte buvo virtuvė, valgykla, prausykla, rūbinė ir sandėliai. Antžeminiame aukšte – pamokų ruošimo kambarys, miegamieji ir vedėjos kambarys su prieškambariu. Ilgametė šio bendrabučio vedėja ir auklėtoja buvo Marija Žukauskaitė. Iki šiol buvę jos auklėtiniai prisimena ją kaip reiklį, kartais griežtą, bet teisingą ir geranorišką auklėtoją. Nemaža dalis Vilnijos krašto moksleivių našlaičių Pirmojo pasaulinio karo metais ir vėliau rado prieglobstį Šv. Mikalojaus bendrabutyje.

Tuo metu bendrabutis buvo vadinamas prieglauda, nes našlaičiai buvo globojami. Vedėja rūpinosi ne tik buitimis, bet ir išsilavinimu. Vėliau prieglaudos pavadinimą išstūmė bendrabučio vardas, nes iš kaimų savo tėvų atvežti moksleiviai irgi jame apsisistodavo. Tėvai, atvežę savo vaikus ir apgyvendinę bendrabutį, pagal galimybes

privalejo sumokėti už vaiko išlaikymą.

Apie vyresnės kartos Vilniaus krašto lietuvių ilgą laiką buvo tylėta, jų nuopelnai liko užmaršty, neįvertinti. Tik užjūryje išleistose enciklopedijose jie trumpai primenami. Tarp jų minima ir Marija Žukauskaitė.

Pas mus, tik praėjus dešimtmečiui po Atgimimo, pasirodė jos buvusių auklėtinių prisiminimai, kurių pradžia siekė 1915 metus. Tik iš jų sužinota apie šio laikotarpio sudėtingumą ir sumanų vedėjos darbą.

1999 m. išleista Pranės Anusevičiūtės – Makariūnienės knyga „Vilniuje ir Vilniaus krašte 1915–1939 metais“, kurioje buvusi prieglaudos auklėtinė, vėliau tapusi mokytoja, aprašė tų laikų sunkų našlaičių gyvenimą. Tačiau nepaisant sunkumų, ji su dėkingumu prisimena prieglaudos vedėją, išmokusią reikalingiausių darbų, davusią daug naudingų patarimų, paruošusią savarankiškam gyvenimui. Šios knygos 45-tame puslapyje autorė rašė: *Šv. Mikalojaus bendrabutyje didelių eruditų neišauklėta, tačiau išaugo darbštūs, kuklūs, pareigingi žmonės, daugiausia – liaudies mokytojai. Tokių tada reikėjo Vilniaus kraštui.*

Buvusi auklėtinė, tapusi mokytoja, neužmiršdavo savo mokytojos ir kasmet ją lankydavo. Vėlesnių metų Šv. Mikalojaus bendrabučio auklėtiniai matydavo, kai pas panelę vedėją ateidavo inteligentiška ponija su dviem gražiais priešmokyklinio amžiaus berniukais. Kilę iš Marcinkonių krašto auklėtiniai ją pažinojo, nes ji tame krašte mokytojavo. Ten pat, tik kitame kaime, mokytoju dirbo jos vyras. Mokytojai Makariūnai paruošė nemažai to krašto moksleivių, kurie įstojo į Vytauto Didžiojo gimnaziją. O iš tų mažų mokytojos berniukų, kuriuos vedėja džiaugsmingai pasitikdavo, išaugo protingos asmenybės: vienas – fizikas, Vilniaus universiteto profesorius, kitas – architektas puošęs savo statiniais Vilnių.

2007 m. žurnalo „Naujas židinys – Aidai“ dvyliktoje numeryje buvo paskelbti Vlado Drėmos prisiminimai, kurie pavadinti „Nedingęs Vilniaus dienoraštis“. Iš jų sužinoma, kad Vladas Drėma tapęs našlaičiu buvo priimtas į Šv. Mikalojaus prieglaudą. Jau tada jis pasižymėjo kaip geras piešėjas. Kartais ir auklėtoja prašydavo jo ką nors nupiešti. 1925-tųjų metų rudenį jis rašė: *Po pietų mums panelė Žukauskaitė pranešė, kad rytoj mes, berniukai, turėsime kraustyti iš šitos prieglaudos į kitą prieglaudą, nes ji sakanti, kad čia nėra vietos.*

Išsikraustymas buvo liūdnas. Paskutinį kartą išeidami iš Šv. Mikalojaus prieglaudos, atsisveikinome su vedėja, kuri mus palydėjo iki vartų net su ašaromis, o kelios mergaitės net iki didžiosios prieglaudos.

Šv. Mikalojaus vaikų prieglauda apie 1920 m. 2-oje eilėje iš kairės: Kostė Marcinkevičiūtė, n., Zosė Žarckytė, n., Konstancija Pušinytė, n., Valė Pakenytė. 3-oje eilėje: Marcelė Šimanskaitė, Kazimiera Šepetytė, mokytoja Ona Jezukevičiūtė, vedėja ir auklėtoja Marija Žukauskaitė, jai ant kelių Jonukas Lucėnas, globėjas kun. Vl. Jezukevičius, Julė Petkelytė, Pranė Anusevičiūtė. 4-oje eilėje: Vladas Gečys, n., Jadvyga Jodelytė, n., Monika Kildišytė, Juzė Vaicekavičiūtė, aukščiau Marytė Šimanskaitė, Elena Vilckickaitė, Juzė Volungevičiūtė, Anelė Ludavičiūtė, Jadvyga Liutkevičiūtė, su kaspinu Zosė Petkelytė, n. 5-oje eilėje: Vladas Drėma, n., n., su kaspinu Aldona Lietuvaitytė, Feliksas Valangevičius, n., žemiau Juozas Vidžiūnas, Stasys Šepetys, n., Petkelis, žemiau Mikalojus Vidžiūnas, n., n., n., n.

Neilgai gyveno mergaitės Šv. Mikalojaus prieglaudoje. Apie 1930-uosius metus ten jau buvo berniukų bendrabutis, kuriame gyveno pradinės mokyklos moksleiviai. Tą laikotarpį gerai prisimena buvęs šio bendrabučio auklėtinis, dabar gyvenantis Amerikoje inžinierius Jeronimas Gaižutis. Į Vilnių jis buvo atvežtas 1933 m. Šv. Mikalojaus bendrabutyje jis gyveno trejus metus, kol mokėsi pradžios mokykloje. Jis su didžia pagarba atsiliepia apie bendrabučio vedėją Mariją Žukauskaitę, kuri rūpinosi ne tik religiniu auklėjimu, bet ir jų paruošimu praktiniam gyvenimui.

Jeronimas prisimena, kaip jis buvo paskirtas rūpintis bendrabučio mokymo priemonių krautuvėle. Čia reikėtų paaiškinti, kad tuo metu pamokų ruošimo kambaryje stovėjo spintelė, kurioje buvo sudėtos mokymosi priemonės: sąsiuviniai, pieštukai, plunksnos, rašalas ir kitos smulkmenos. Čia bendrabučio auklėtiniai galėjo apsirūpinti viskuo, kas jų mokymuisi buvo reikalinga. Čia visas reikalingas mokymosi priemonės mokiniai galėjo įsigyti daug pigiau. Krautuvėlei, tada vadintai kooperatyvu, vadovauti buvo skiriamas stropiausias mokinys. Jis rūpinosi prekių pirkimu, pristatymu, dirbo kaip tikras pardavėjas, o mokslo metų pabaigoje bendrame susirinkime už viską atsiskaitydavo.

Bendrabučio vedėja rūpinosi ne tik daržais bendrabučio aptvertame plote, bet ir už tvoros, ant Tauro kalno – jos pastangomis sklypas buvo užsodintas bulvėmis. Orudenį suvažiavę mokiniai bulves nukasdavo. Bendrabutyje mokiniai eilės tvarka budėdavo valgykloje ir prausykloje. Valgyklos budėtojais padengdavo stalus, o pavalgius nurinkdavo indus. Budėtojai prausykloje stebėdavo nutekamą iš po praustuvų vandenį, laiku pakeisdavo kibirus (bendrabutyje tuo metu dar nebuvo kanalizacijos nors vandentiekis ir buvo įvestas).

Bendrabučio auklėtiniai džiaugdavosi, kai vedėja juos pakviesdavo į savo kambarį paklausti radijo laidų iš Lietuvos. Tada visi susėdę ant grindų „godžiai“ klausydavo.

Taip pat bendrabutyje vykdavo susirinkimai, per kuriuos mokiniai skaitydavo referatus, deklamuodavo eilėraščius. Susirinkimuose būdavo aptariamai ne tik šių dienų reikalai, tačiau ir prisimenami svarbesni praeities įvykiai bei garbingi žmonės.

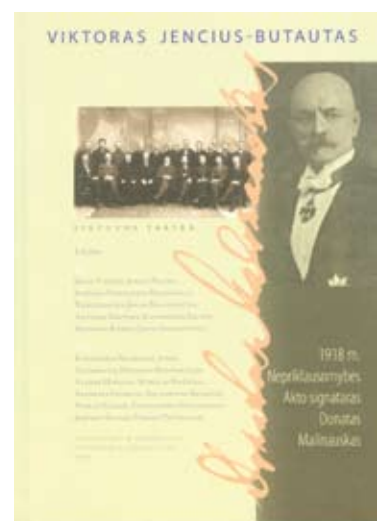
Dabar yra nedaug išlikusių Marijos Žukauskaitės auklėtinių, tačiau gerą atminimą palikusi auklėtoja neužmirštama, nors nuo jos gimimo šiais metais sukanka 130 metų.

Nuotr. Iš P. Makariūnienės knygos „Vilniuje ir Vilniaus krašte 1915–1939 metais“ (Voruta, Vilnius, 1999)

Vorutos fondas išleido Viktoro Jenciaus – Butauto knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriniame, „Humanitas“ knygynė, bei www.patogupirkti.lt bei **Vorutos** redakcijoje.

El. paštas:
buhalterija@voruta.lt

Pašaminė ir jos mokykla

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Tai didelis kaimas, netoliese tyvulioja ežeras Šventas. Per kaimą teka Šaminė, į ją įteka Demos upelis. Kaimas nuo Švenčionėlių nutolęs per 6–7 km pietryčių kryptimi.

1866 m. kaime gyveno 74 gyventojai¹. 1959 m. – 246, o 2011 m. – 359 gyventojai².

Dar prieš 1744 m. Ašmenos apskrities (Pašaminė tuo metu priklausė Ašmenos apskr.) išdininkas, Pašaminės dvaro savininkas Stanislovas Narbutas fundavo pirmosios Pašaminėje Romos katalikų koplyčios statybą. 1780 m. sudaryta Pašaminės parapija, koplyčiai suteiktas bažnyčios rangas, kuri tuo metu priklausė Breslaujos dekanatui.

1760 m. Pašaminės dvarininkas Stanislovas Narbutas pasikvietė į prie Pašaminės bažnyčios apgyvendino tris basųjų karmelitų vienuolius. Fundavo vienuolyno statybą, kuriame buvo šešios celės, du sandėliukai. Vienuolynas buvo dengtas malksnomis. Šalia vienuolyno išlikęs svirnas (statytas 1938 m. dvarininko Justino Blažio) buvo dengtas taip pat malksnomis, dabar dengtas šiferiu. Grindys medinės³.

Pastatas tarnams, degtinės varykla, pirtis, kepykla, ledainė, sodas neišliko. Kaime buvusi smuklė, kuri vienuolynui per metus mokėjo 120 rb. sidabru, irgi neišliko.

1811 m. gruodžio 20 d. Ašmenos apskr. eksdivizioninis teismas sudarytas iš Ašmenos apskr. teisėjo, apskrities matininko ir raštininko iš Pašaminės dvaro valdų (tuometinis dvarininkas Justinas Daugėla tiek nusigyveno, kad nesugebėjo išsimokėti skolų bankams ir pavieniams kreditoriams), skyrė. Pašaminės vienuolynui Bielemiškės dvarelį – 80 ha žemės prie Kretuono ežero. Likusi dvaro žemės dalis buvo išdalinta kreditoriams arba parduota iš varžytinių. 18 a. antrojo dešimtmečio pabaigoje vienuolynas pasistatė arklidę, 2 tvartus, ratinę ir 2 daržines. Laikė 3 arklius, 3 jaučius, 7 melžiamas karves, 2 jaučiukus, 3 avis, 2 ožkas, 12 vištų, vieną gaidį ir 3 kiaules⁴.

Vienuolyno gyvavimo laikotarpiu didesnėmis ar mažesnėmis pinigų sumomis vienuolyną parėmė dvarininkai: Antanas Daugėla, Juozapas Šmigelskis, Teresė Klan-dzevičienė, Justinas Šimkovičius, Juozapas Kimbaras, Pranciškus Snarskis ir dar vienas kitas.

1818 m. Pašaminės susenusią bažnyčią nugriovė. Jos vietoje pastatė to paties 21x13 m. dydžio, tik aukštą, akmenų, apmūrytą plytomis bažnyčią. Stogas liko šiaudinis, ant jo – nedidelis kryžius. Buvo ir varpinė. Pamaldas ir visus kitus dvasinius patarnavimus atlikdavo vietos kunigai vienuoliai.

1832 m. rugpjūčio 9 d. Rusijos caro valdžia 0,3 Pašaminės dvaro turto konfiskavo, nes dvarininkės Kotrynos Jurcevičienės sūnūs Aleksandras ir Edvardas dalyvavo 1831 m. sukilime, o bažnyčią ir vienuolyną uždarė. Vienuolyno pastatus nusavino. Bažnyčios ir vienuolyno religiniai reikmenys atiteko N. Strūnaičio ir Švenčionių bažnyčioms. Pastaroji dalį gautų bažnytinių reikmenų išdalino parapijos koplyčioms. 1838 m. Nukryžiuotojo Jėzaus statulėlė atiteko S. Daugėlišio parapijos Paringio tik ką pastatytai koplyčiai (Senoji Paringio koplyčia 1837 m. per Dešimtosios atilaidus sugėdė).

Uždarius Pašaminės vienuolyną, basųjų karmelitų vienuoliai prisiglaudė Kaltanėnų pranciškonų vienuolynė. Kaltanėnų pranciškonų vienuolynui atiteko ir Pašaminės basųjų karmelitų vienuolyno valdyta žemė.

20 a. pradžioje dvarininkė K. Jurcevičienė išpardavinėjo Pašaminės dvarą. Dalį – 118 ha – dvaro žemės ir buvusio vienuolyno pastatus nupirko Justinas Blažys, kilęs iš Meironių k., dabartinės Ignalinos seniūnijos. Apsigyveno buvusiam vienuolynė. Dabar buvę dvarininko J. Blažio namai suremontuoti.

Laikui bėgant, neprižiūrimi buvę vienuolyno pastatai ir bažnyčia ėmė griūti. Per Pirmąjį pasaulinį karą kaizerinės Vokietijos kareiviai ardė, o neįveikė – sprogdino bažnyčią. Tačiau ir sprogdinimu mažai ką laimėjo. Griuvėsiai išliko iki 1973 m.. Tada juos nuvertė kolūkio buldozeriai. Duženas vežė ant remontuojamo Švenčionių–Murmės kelio. Suprantama, vokiečių kareiviai

visa tai darė vietos gyventojų rankomis. Kareiviai tik nurodinėjo, o neretai ir bizūnu „paragindavo“ valstietį. 2006 m. vietinių gyventojų iniciatyva ir jėgomis buvo atkasti bažnyčios pamatai ir restauruoti. Bažnyčios vietoje pastatytas kryžius.

Mokykla

1781–1782 m. prie Pašaminės bažnyčios veikė parapinė mokykla, kurioje mokėsi 21 mokinys. Mokė vietos vienuoliai – basieji karmelitai. Mokykla išsilaikė tik kelerius metus. Po to ilgai mokyklos nebuvo. Tiesa, vienuoliai individualiai pamokydavo vieną ar kelis berniukus⁵. Pavyzdžiui, 1804 m. mokė penkis, o 1805 m. du mokinius. 1828 m. mokykla buvo atidaryta ir joje mokėsi 28 mokiniai. 1909 m.(kitur 1910 m.) caro valdžia Pašaminėje įsteigė liaudies mokyklą. Mokė tik rusų kalba. Kaizerinės Vokietijos okupacijos metais mokykla veikė tik protarpiais⁶. 1911 m. sausio 18 d. per mokyklų surašymo Pašaminėje mokėsi 49 mokiniai. Surašymo dieną į mokyklą atėjo 48 mokiniai. Mokė Zinaida Čertikova, kuri 1909 m. buvo baigusi Vilniaus mergaičių gimnaziją. Mokykla išsilaikė iki caro kariuomenės buvo priversta palikti Lietuvą.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, Teofilės Gimžauskinės rūpesčiu, jos namuose buvo atidaryta privati lietuviška mokykla. 1920–1921 m. m mokė Elena Matulaitytė, kuriai tėvai mokėjo po 2–3 pūdus rugių (pūdas apie 16 kg) už vaiko mokymą per žiemą. Lietuviška mokykla lenkų valdžiai nepatiko. Policija mokytoją sulaukė Švenčionėliuose, apkaltino antilenkiška veikla ir nuvedė prie demarkacinės linijos išvarė į nepriklausomą Lietuvą.

1923–1924 m. m. mokė Vincas Šalna. 1924–1925 m. m. pradžioje mokyklą perėmė Švenčionių „Ryto“ švietimo draugija, kuri mokytojai Vincui Šalnai jau mokėjo atlyginimą⁷.

1925 m. rugsėjo 2 d., tarpininkaujant Švenčionių „Ryto“ švietimo draugijai, iš lenkų valdžios gautas leidimas Pašaminėje atidaryti lietuvišką mokyklą (leidimo arba koncesijos tuo metu reikalavo kiekvieniems mokslo metams). Susirinko 28 vaikai. Mokė Juozas Dukša. Tačiau lenkų valdžią užrūstino tai, kad beveik visi vaikai atėjo iš pradėtos organizuoti lenkiškos mokyklos. Kaip įprasta tokiu atveju lenkų valdžia mokytoją apkaltino antilenkiškumo kurstymu, suėmė jį. Tiesa, greit paleido, bet 1926 m. sausio 28 d. mokyklą uždarė.

1926 m. lapkričio 26 d., tarpininkaujant Švenčionių „Ryto“ švietimo draugijai, vėl gautas leidimas atidaryti lietuvišką mokyklą Pašaminėje. Mokė Mikalina Paukštienė, buvusi Matkevičiūtė⁸. Bet 1927 m. spalio mėnesį lenkų valdžia Vilniaus krašte uždarė net 48 lietuviškas pradines mokyklas, taip pat ir Pašaminės. Po kelių mėnesių leido mokyti, bet neilgam. Mokė Rožė Peciulevičienė, buvusi Viškelytė⁹.

Pašaminės ir jos apylinkinių kaimų vaikai buvo priversti lankyti lenkišką mokyklą, priešingu atveju tėvai buvo baudžiami nemažomis piniginėmis baudomis. Tačiau tėvai nenuleido rankų, rašė prašymus Švenčionių viršininkui (starostai), rašė ir į Vilnių. Prašė atidaryti lietuvišką mokyklą¹⁰.

Tik po poros metų, 1930 m. sausio 6 d., Vilniaus krašto kultūros švietimo draugijai pavyko gauti leidimą atidaryti lietuvišką mokyklą Pašaminėje. Mokykla atskiros pastato neturėjo. Patalpas nuomojo pas tuos ūkininkus, kurių namas dviejų galų, kurių langai didesni, kuris šiltesnis, geresnės būklės. Mokykla buvo pas Nemeikas, Jokymą Žygą, Praną Viškeli, Vilūnus, Daunius.

1930–1931 m. m. mokykloje mokėsi apie 40 mokinių. Mokė pradinės mokyklos mokytojo cenzą turintis mokytojas Aleksandras Karuža. Jis Pašaminės mokykloje išdirbo per 9-ius metus, nuo 1930 m. iki 1939 m. rudens. Tai retas atvejis lenkų okupuotame Vilniaus krašte. Pašaminės lietuviška pradinė mokykla – tai vienintelė mokykla, kurios lenkų valdžia neuždarė tarpukariu, t. y. mokykla sulaukė Lietuvos nepriklaus-

A. Karuža su tėvais ir seneliu Naugarde

somybės laikų¹¹.

1931 m. Aleksandras Karuža vedė Sofiją, 1932 m. jiedu susilaukė dukros Giedrės, 1943 m. – sūnaus Jauniaus, o 1945 m. – dukros Aušros.

1933 m. Pašaminėje buvo įkurtas Vilniaus krašto kultūros švietimo skyrius, kurio pirmininke išrinkta Sofija Karužienė. Po metų atidaryta švietimo draugijos „Rytas“ lietuviška skaitykla, kuriai 1934–1935 m. m. vadovavo Juozas Sinkevičius, o 1935–1936 m. m. – Bronius Garbauskas. 1936 m. liepos 6 d. lenkų valdžia lietuvišką skaityklą uždarė.

Mokytojas Aleksandras

Mokytojas Aleksandras Karuža gimė 1906 m. Didžiajame Naugarde. 1922 m. sausio 1 d. su tėvais atvyko į Vilnių. Po karantino ir tėvų mirties buvo apgyvendintas švietimo draugijos „Rytas“ bendrabutyje. Pradėjo lankyti Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos III klasę. Nors iki tol D. Naugarde mokėsi rusų k., bet būdamas gabus ir darbštus, prisivijo klasės draugus. Ėjo iš klasės į klasę. 1925 m. rudenį įstojo į Vilniaus lietuvių mokytojų seminariją, kurią 1927 m. spalio 8 d., jam besimokant paskutiniame kurse, lenkų valdžia uždarė.

Prieš gerą pusmetį buvo miręs lietuvių tautos patriarchas Jonas Basanavičius. Lietuvių mokslo draugijos dokumentacija, knygynėlis liko be prižiūrėtojo. Aleksandrui buvo pavesta tvarkyti Lietuvių mokslo draugijos dokumentaciją ir knygynėlį. Už tą darbą gaudavo kuklų atlyginimą ir už tai buvo dėkingas. Be to, jam leido gyventi švietimo draugijos „Rytas“ bendrabutyje (Didžioji g. 12).

Mokėsi savarankiškai. 1929 m. pavasarį prie Vilniaus mokyklų kuratorijos sudarytos komisijos (dauguma egzaminų komisijos narių buvo lenkų Tomo Mano mokytojų seminarijos dėstytojai), eksternu išlaikė egzaminus pradinės mokyklos mokytojo cenzui gauti. 1930 m. sausio 6 d. buvo paskirtas Vilniaus kultūros švietimo draugijos Pašaminės mokyklos mokytoju, kur išdirbo per 9 mokslo metus. Apie mokytoją Aleksandrą Karužą labai šiltai atsiliepia Birutė Petkūnaitė (Ažušilienė), dabar gyvenanti Pašaminėje, kurią tarpukariu mokytojas Aleksandras Karuža mokė.

1939 m. spalio mėnesį, Lietuvai atgavus dalį Vilniaus krašto, Aleksandras Karuža, kaip gerai mokantis lenkų kalbą, buvo pakviestas į Vilnių ir paskirtas vienos iš lenkiškų pradinių mokyklų vedėju. Mat tuo metu buvo reikalaujama, kad ne tik lenkiškų, bet ir kitų ne lietuvių dėstoma kalba mokyklų vedėjai gerai mokėtų ir lietuvių kalbą. Per visą karo laikotarpį vadovavo lenkiškoms pradinėms mokykloms, išskyrus vienus mokslo metus. Minimais metais dirbo Vilniaus miesto švietimo skyriaus inspektoriumi. Po

A. Karuža, neseniai tapęs mokytoju

karo įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, studijavo geografiją, bet darbo mokykloje neatsisakė. 1949 m. su pagyrimu baigė institutą. Tais pačiais metais buvo paskirtas Lietuvos švietimo ministerijos inspektoriumi, o 1953 m. Vilniaus 11-os vidurinės mokyklos direktoriumi. 1960 m. jam buvo suteiktas LTSR (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos) nusipelnusio mokytojo vardas. 1961 m. direktoriaus pareigų atsisakė, liko mokytoju. 1970 m. išėjo į pensiją. 1981 m. mirė, palaidotas Rusų kapinėse¹².

Mokytojo tėvai, broliai, seserys

Atskirai noriu supažindinti su Aleksandro Karužo tėvelių šeima. Tėvelis Antanas gimė 1869 m. Grigaliūnų k. (trys km nuo Skriaudžių), Veiverių valsč., Marijampolės apskr. Baigė Veiverių pradinės (liaudies) mokyklos 3 skyrius.

Sulaukęs pilnametystės, buvo pašauktas į caro kariuomenę. Išstarnavęs nustatytą laiką, liko rikiuotės virštarnybiniu D. Naugarde. Po įsidarbinimo išvyko atostogų į tėviškę. Besisvečiuodamas tėviškėje vedė Konstanciją (g.1879 m. Petkeliškių k., nutolusiame nuo tėviškės Grigaliūnų apie 10 km) ir į D. Naugardą grįžo jau su žmona.

1904 m. dalyvavo rusų–japonų kare. Buvo sužeistas, apdovanotas Georgijaus kryžiaus ordinu. Pasveikęs grįžo į D. Naugardą, kur jo laukė žmona Konstancija ir tik ką gimusi dukrytė Marija. Visiškai pasveikęs, liko dirbti virštarnybiniu. Dirbo pulko štabe raštininku ir kitur.

D. Naugarde Karužoms gimė: 1906 m. sūnus Aleksandras, 1908 m. dukra Anelė (vadino Angele), 1909 m. dukra Genovaitė (vadino Eugenija), o 1911 m. sūnus, kurį iš pagarbos tėveliui pakrikštijo Antanu (tada buvo paprotys vieną iš vaikų krikštyti tėvelio ar motinos vardu).

Šaltiniai:

- 1.MLTE, t.2, p.782, Vilnius, 1968.
- 2.1959 m. ir 2011 m. gyventojų surašymo duomenys.
- 3.Kultūros paminklų enciklopedija, t.1, p.337, Vilnius, 1996.
- 4.MAB RS f.252 – 281. 1968.
- 5.Č. Kudaba. Švenčionių rajonas, p.31, Vilnius.
- 6.LVIA, fondas 567, ap. 8, b.146.
- 7.MAB RS f.252 – 85.
- 8.MAB RS f.252 – 69.
- 9.MAB RS f.252 – 100.
- 10.LE,t.22, p.126, Bostonas, 1960.
- 11.LE,t.22, p.127, Bostonas, 1960.
12. MLTE, t.2, p.74, Vilnius, 1968.

Giedrės Juodišienės nuotr.

Tęsinys kitame numeryje

Knygos

Sąjūdžio ištakos

Edmundas SIMANAITIS, Jonava*Tęsinys. Pradžia Nr. 7**Edmundas Simanaitis*

Savaimios visuomenės sąvoka

Siekiant įprasminti tokių ideologinei sistemai nepalankių ar besipriešinančių darinių reikšmę totalitarinio režimo laikais, šioje knygoje **siūloma „savaimios visuomenės sąvoka**. „Savaimus reiškia laisvas, ne priverstinis“ (24 p.). Savaimios visuomenės pradmenys išsikristalizavo Pirmosios Lietuvos Respublikos metais. Ryškų vaidmenį tada suvaidino mokykla, bažnyčia, kariuomenė, visuomeninės organizacijos. Sovietmečiu šio pilietinio idirbio nepajėgė sunaikinti nei genocido politika, nei masinės represijos, nei Kremliaus pučiama propaganda apie pavergtųjų tautų draugystę.

„Pagrindinė mūsų hipotezė, kurią norime patikrinti, yra tokia: Sąjūdžiui atsirasti buvo reikalingi ne bet kokie, o būtent savaimios visuomenės tinklai, nes jie buvo palankiausia dirva bręsti režimo opozicijai“ (24 p.).

Sovietmečiu labai ryškiai išsikristalizavo savaimios visuomenės pranašumai, lyginant su okupanto atnešta ir brukama utopinio komunizmo „statybos“ praktika. Nei tariamo socializmo kultūra, nei ekonomika neprilygo laisvos Lietuvos pasiekimams. Teroras ir masinės genocido akcijos (trėmimai, areštai) labai greit atskleidė tikruosius okupanto tikslus.

Paralelinės visuomenės užuomazgos okupacijoje

„Šioje knygoje išsikėlėme tikslą paaiškinti, kaip atsirado Sąjūdis, tikėdamiesi aptikti jo šaknis totalitarinio režimo nesurežisuotame ir nesuvaldytame sociume – savarankiškoje visuomenėje. Tačiau ar įmanoma atrasti sovietinio režimo laikais buvus *nesovietinę* visuomenę. Ar totalinio režimo sąlygomis įmanomas ne tik vidinis moralinis pasipriešinimas, kurį išgyvena tik pats žmogus, ne tik pavienė herojiška kova prieš sistemą, bet ir alternatyvus *visuomeninis* būvis? Jeigu taip, kur jo ieškoti?“ (33 p.) Autoriai mėgina atsakyti į šį klausimą.

Jie teigia, kad „didesnį nei Lietuvoje visuomeninį svorį turėjusi Lenkijos ar Čekoslovakijos opozicija manė kitaip – jų strateginis tikslas buvo ne griauti sistemą, o atsiriboti nuo jos ir ir kurti alternatyvą jai. Totalitarinis režimas nuo autoritarinio skiriasi ne cenzūros ir netgi ne teroro lygiu, o tuo, kad jis verčia žmones dalyvauti ideologiškai surežisuotame visuomenės pertvarkymo projekte, neleidžia būti pasyviu stebėtoju, neleidžia gyventi kitoniškai. Todėl bet koks komunistiniam žmogui nederamas elgesys (arba deramo elgesio stoka) rodė sistemos negebėjimą iki galo įgyvendinti savo tikslų.“

Etnokultūrinis sąjūdis

„Pirmame knygos skyriuje pristatomi du skirtingi, tačiau, glaudžiai susiję judėjimai – etnokultūrinis sąjūdis ir bažnytinis pagrindis“ (28p.). „Etnokultūrinis sąjūdis Lietuvoje ėmė formotis maždaug XX a. Septintajame dešimtmetyje ir bene aukščiausią pakilimo tašką pasiekė 1988–1992 m.

Šį sąjūdį, antropologų įvardijamą kaip subkultūra, sudaro trys glaudžiai susiję dėmenys: žygeivių klubai, kraštotyrininkų ramuva bei kiti kraštotyros būreliai ir nuo 1968 m. Vilniuje ir kitur pradėję kurtis folkloro ansambliai. A.Streikus nurodo tris priešinimosi režimo suvaržymams sroves: hipių subkultūrą, etnokultūrinį sąjūdį ir katalikiškąjį pogrindį“ (34 p.).

Žygeiviai siekė geriau pažinti kraštą, rūpinosi gamtosauga, istorinių paminklų išlikimu, užrašinėjo dainas, padavimus. Žygeivių tvirta nuostata – žygiuose nė lašo alkoholio veikė naujokus drausminančiai ir buvo veiksminga jaunimo auklėjimo priemonė.

Katalikiškojo Sąjūdžio jungiamoji ašis

Sovietinis režimas stengėsi suardyti institucinę Bažnyčios struktūrą ir atriboti ją nuo visuomenės. Tuo tikslu buvo uždarinėjami vienuolynai ir bažnyčios. Kunigai buvo persekiojami, jų veikla varžoma, seminarijoje kunigų rengimas buvo labai ribojamas, o visų katalikiškų visuomeninių organizacijų veikla sustabdyta. Sovietų valdžia, vykdydama Kremliaus direktyvas, uždraudė katalikišką spaudą ir religinės literatūros leidybą.

Vienas iš svarbiausių šio Sąjūdžio dėmenų aštuntajame dešimtmetyje – labai stipriai išaukęs pagrindinės katalikiškos spaudos tinklas. Be abejo, didžiausią reikšmę turėjo 1972 m. pradėta leisti „Lietuvos katalikų Bažnyčios kronika“ (LKBK). Ji tapo ne tik katalikiškojo sąjūdžio, bet ir visos savarankiškos visuomenės jungiamąja ašimi. Į LKBK leidimą ir platinimą buvo įsitraukę nepaprastai daug žmonių įvairiose Lietuvos vietose“ (38 p.).

KGB pastangos sustabdyti LKBK leidybą buvo bevaisės. Šis faktas liudija išskirtinę katalikybės ir pilietiškumo sąsajos svarbą okupacijos sąlygomis. Į Sąjūdžio Seimą buvo išrinkti pagrindinio judėjimo lyderiai kunigai P. Račiūnas, V. Aliulis, A. Keina, o miestų ir rajonų atstovai pasiūlė dar šešis kunigus. Kunigų vaidmuo buvo labai reikšmingas svarstant etikos, kultūros, moralės ir pilietiškumo klausimus.

Filosofai – Sąjūdžio ideologai

Antroje knygos dalyje aptariamas filosofų grupės vaidmuo intensyviai sovietinamoje Lietuvoje. „Filosofai buvo viena aktyviausių ikisąjūdinės visuomenės grupių, turėjusių tiesioginę įtakos Sąjūdžiui iškurti. Šeši filosofai - Bronislovas Genzelis, Arvydas Juozaitis, Bronislovas Kuzmickas, Jokūbas Minkevičius, Romualdas Ozolas, Vytautas Radžvilas buvo išrinkti į Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio (LPS) iniciatyvinę grupę, vėliau į Sąjūdžio Seimo tarybą. Po 1990m. keturi iš jų Kovo 11-osios Nepriklausomybės Akto signatarai, B.Kuzmickas – Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas, o R.Ozolas – atkurtos valstybės pirmosios Vyriausybės vicepremjeras“ (163 p.).

Kyla natūralus klausimas – kodėl filosofai tapo viena iš veikliausių Sąjūdžio grupių? Ir kitas- kokios filosofų išdiskutuotos, aptartos idėjos ne ką trukus tapo Sąjūdžio ideologijos pagrindu. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu kūrėsi profesionali kultūros filosofija. Pokario metais po sovietinės reokupacijos Lietuvos filosofų žiedas: K. Ambrožaitis, P. Dovydaitis, P. Mantvydas, I. Skrupskelis, V. Sezemanas L. Karsavinas pateko į „Stalino kurortus“ išbarstytus po visą GULAG'o imperiją. Okupacijos metais buvo brukte brukama politinio atspalvio dialektinio materializmo utopija, kuria buvo mėginama pagrįsti genocido politiką ir praktiką.

Žinoma, tokiomis sąlygomis mokslinin-

kai negvildeno tarptautinėse konferencijose filosofijos problemų, tačiau pokalbiai filosofijos temomis vyko, bet ne konferencijų salėse, o zekų (politinių kalinių) barakuose, rečiau – vergiško darbo vietovėse, net kasyklų kirtavietėse. Jaunieji filosofai neignoravo pradininkų patyrimo, o atvirkščiai - juo pasinaudodami rutuliojo savitą požiūrį į Sąjūdžio genezę, pradėdami nuo mįslingo klausimo – kaip sovietinėje visuomenėje galėjo kilti Sąjūdis? Kaip susiformavo didelis ir galingas visuomeninis judėjimas nušlavęs į istorijos savartyną okupacinę kolaboracinę valdymo sistemą ir išklabinę Sovietų Sąjungos pamatus?

Savaimios visuomenės išskirtinumas

„Apibendrinant galima teigti, jog mūsų knygoje keltos teorinės prielaidos apie savaimios visuomenės svarbą pasitvirtina. Nors mūsų analizės išskirti centriniai savaimios visuomenės tinklo veikėjai nesudaro Sąjūdžio iniciatyvinės grupės daugumos, vis dėl to kaip tik jie tapo Sąjūdžio ikūrėjais ir nulėmė, iš kokių žmonių buvo suformuota pirmoji Sąjūdžio vadovybė. Jei ne mūsų šioje knygoje aptarti nesovietinės visuomenės židiniai – su pogrindžiu susiję etnokultūrininkai, ideologiniai šampū nepaisantys mokslininkai ir filosofai, hipiška laisvės dvasia gyvenę jaunieji menininkai, Sąjūdis nebūtų įsikūręs arba būtų buvęs visai kitoks“ (317 p.).

Lietuvoje sovietinio režimo oponentės buvo Katalikų bažnyčia ir disidentų organizacijos: Lietuvos Helsinkio grupė, Tikinčiųjų teisių gynimo katalikų komitetas, Lietuvos Laisvės Lyga, Tremtinių ir politinių kalinių bendruomenė - tai okupanto vykdytos planinio genocido politikos rezultatas. Okupacijos sąlygomis šis sunkus genocido nusikaltimas buvo vardinamas kaip sudėtinė „komunizmo statybos“ dalis. Išgyvenusieji NKVD represijas ir genocido akcijas sudarė žymią gyventojų dalį, kuri buvo palankiai nusiteikusi Sąjūdžio atžvilgiu ir dalyvau-davo daugelyje Sąjūdžio organizuojamų mitingų, švenčių, išvykų. Žymi dalis įsiliejo į Sąjūdžio struktūras, o kai Sąjūdis persiformavo į politinę organizaciją –Tėvynės Sąjunga, daugelis piliečių, patyrusių okupanto represijas, vaisingai darbavosi kartu su bendrapiliečiais ekonomikos, verslo, kultūros, pedagogikos baruose.

Ši visuomenės dalis jau yra garbingo amžiaus, tačiau pilietinėje ir kultūrinėje veikloje dalyvauja ir darbuojasi pagal išgales. Politiniai kaliniai ir tremtiniai, vaizdžiai kalbant, baigusieji GULAG'o „universiteto“ kursą, buvo patikima, atraminė Sąjūdžio struktūra. Ši lietuvių visuomenės dalis visada tikėjo, kad antihumaniška komunizmo santvarka, dengusi rusiškojo imperializmo kėslus, neišvengiamai sugrius ir rasis galimybė pavergtoms tautoms nusimesti okupacijos jungą. Taip ir įvyko – Lietuvos valstybingumas buvo atkurtas 1990 m. kovo 11 d.

Lietuviškiausias miestas

„Kaunas buvo vadinamas lietuviškiausiu ir vakarietišiausiu miestu, o sovietinis režimas žvelgė į Kauną kaip į galimą neramumą ir priešinimosi valdžiai židinį. Siekiant sunaikinti Kauno išskirtinumą ir „laikinosios sostinės“ dvasią, miestas buvo dirbtinai „technokratinamas“ nepaliekant nė vienos humanitarinės aukštosios mokyklos. Taip pat buvo palaikomas mitas, kad vakarietiškas, nepriklausomas ir verslus miestas – nedvasingų spekuliantų sostinė“. Nepaisydamas valdžios siekių ir pasi-priešinimo Vilniui, Kaunas išliko kultūros miestas, kur domėjimasis vakarietiškomis tendencijomis derėjo su tautiniu pasididžiavimu“ (318 p.).

Kauno Sąjūdžiui įkurti lemiamos reikš-

mės turėjo legalūs kultūriniai tinklai, visų pirma architektų terpė, pats faktas, kad politiniai kaliniai V. Povilionis ir A. Patackas buvo išrinkti į iniciatyvinę grupę, rodo Kauno Sąjūdžio skirtingumą“ (319 p.).

Sąjūdžio Kaune radikalumą lėmė ir tai, kad palyginti su Vilniumi, sąjūdininkai ne taip stipriai institucionalizuoti, o nariai į Sąjūdžio iniciatyvinę grupę buvo renkami ne tik pagal jų žinomumą, bet ir pagal demokratines, patriotines nuostatas, nusiteikimą veikti“ (344 p.).

Kauno sąjūdininkai pirmieji iškėlė perestroikos turinio svarbiausiąjį dėmenį- nuosekliai rūpintis Lietuvos valstybingumo atkūrimu.

„Vilniuje Sąjūdis gimsta kaip neaiški mutacija tarp nomenklatūros, daugiau ar mažiau sovietinės inteligentijos viršūnių – žodžiu, viršūnėse, iš viršaus. Kaune viskas kyla iš apačios, savaime, kaip ilgai kauptos energijos proveržis. (...) Taigi praėjus vos savaitei po Vilniaus Sąjūdžio įsikūrimo, gimsta Kauno Sąjūdis“ (336 p.).

Eucharistijos bičiuliai

Ryški ir svarbi Eucharistijos bičiulių klubo veikla. Klubas neapsiribojo vien dvasine veikla. Itin svarbu buvo rengti, leisti ir platinti pagrindinę spaudą: *Lietuvos katalikų Bažnyčios kroniką: kultūrinį žurnalą Rūpintojėlis, Pastogė, Aušra, Ateitis* ir kitus. Platintojai telkėsi apie aktyvius kunigus: J. Zdebskį, S. Tamkevičių, A. Svarinską, R. Repšį, J. Borutą.

Iš 220 Sąjūdžio Seimo narių devyni buvo kunigai. Tai rodo, jog Bažnyčia buvo gana aktyviai įsitraukusi į Sąjūdį: „Į Sąjūdžio Seimą buvo išrinkti pagrindinio judėjimo lyderiai, Lietuvos katalikų Bažnyčios kronikos bendradarbiai kun.Pranas Račiūnas ir kun. Algimantas Keina“ (399 p.).

Tiek su vienu, tiek ir su kitu teko ir man kurį laiką vaisingai darbuotis sąjūdininkų gretose. Kunigų įžvalga ir patarimai etikos, moralės, pilietiškumo ir kultūros klausimais visada buvo išsamūs, motyvuoti ir stiprinantys krikščioniškąją bei pilietinę savivoką.

„Pats Sąjūdis, kaip liudija daugelis dalyvių, žvelgė į Bažnyčią pozityviai. Sąjūdžio aktyvistai suprato, jog Bažnyčios autoritetas yra svarbus visuomenei mobilizuoti (...) Visų pirma, Bažnyčios kaip institucijos parama skatino įsitraukti į Sąjūdį reikšmingą visuomenės dalį - tikinčiuosius (...) Antra, Bažnyčios tinklas buvo labai svarbus informacijos sklaidai, ypač atokesniuose kaimuose – bažnyčiose per pamokslus parapijiečiai būdavo informuojami apie Sąjūdžio renginius, o Sąjūdžio renginiai dažnai būdavo derinami prie šv.Mišių laiko. Ypač svarbi Bažnyčios parama per rinkimus - vyskupams leidus ir padėjus kunigai prisidėjo prie Sąjūdžio rinkiminės agitacijos“ (401 p.).

„Gana panašus į Bažnyčios buvo ir tremtinių bei politinių kalinių santykis su Sąjūdžiu. Viena vertus, tremtiniai ir ypač poltiniai kaliniai jautė tam tikrą nepasitikėjimą Sąjūdžiu ir baimę. Kita vertus, visuose mūsų nagrinėtuose rajonuose tremtiniai sudarė vieną svarbiausių ir didžiausių Sąjūdžio sparnų, nors pirminiame - grupės kūrimosi – etape nedalyvavo“ (401 p.).

Klaipėdietiško Sąjūdžio tapatybė

„Tautinio atgimimo idėjos Klaipėdoje skleidėsi silpniau negu sostinėje.(...) Čia nebuvo istorinių šaknų, gilesnės intelektualinės tradicijos kaip Vilniuje, nebuvo ir tokio tautinio atsparumo kaip Kaune“ (350 p.). Dažniausiai atskirus socialinius ratas cementuojantis pagrindas buvo bendra tautinio atgimimo idėja ar subkultūrinės

Nukelta į 15 p.

Istorinis filmas – užsienio politikos priemonė?

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Vilniaus universiteto Senato salėje istorikai ir intelektualai iš Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos ėmėsi nagrinėti istorinio filmo, kaip užsienio politikos priemonės, vaidmenį. Dėmesio centre – XVII a. pabaigos Kazokų Respublika ir XX a. pabaigos – XXI a. Ukraina Rusijos ir Lenkijos debatuose. Renginyje buvo apsiribota vienos medijos – istorinio filmo santykio su Rusijos ir Lenkijos geopolitiniais tikslais analize. Susirinkusiesiems pristatyti rusų režisierių Nikitos Michalkovo (Никита Сергеевич Михалков), Vladimiro Bortko (Владимир Владимирович Бортко), Ježio Hofmano (Jerzy Hoffman) filmai, pagrindinį dėmesį kreipiant į tolimą XVII a. įvykių Ukrainoje reinterpretacijas, siekiant konkrečių užsienio politikos tikslų. Per renginį žiūrėdami ir analizuojant istorinius filmus buvo aiškinamasi, kokiais tikslais istorinis filmas naudojamas užsienio politikoje, koks šios priemonės veiksmingumas. Šią temą nagrinėjo vieni žinomiausių šios srities specialistų Europoje: Miuncheno universiteto profesorius Martinas Austas (Martin Aust), apgynęs habilitacinį darbą atminties kultūrų ULB (Ukrainos, Lietuvos ir Baltarusijos) regiono tema, Varšuvos universiteto profesorius Mirosławas Nagielskis (Mirosław Nagielski), parašęs keletą knygų Abiejų Tautų Respublikos karų su kazokais tema, bei Vilniaus universiteto docentas daktaras Aurimas Švedas, paskutiniu metu analizuojantis istorinio filmo ir politikos tarpusavio sąsajas. Renginį vedė Lietuvos istorijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas habilituotas daktaras Alvydas Nikžentaitis, išvalgomis ir nuomone dalijosi profesorius Alfredas Bumblauskas.

Miuncheno universiteto prof. M. Austas tyrinėja Ukrainos atminties problematiką. Jis yra karingai pavadintas knygos *Rusijos ir Lenkijos kova dėl Ukrainos. Kazokų Respublikos atminčiai autorius*. Varšuvos universiteto prof. M. Nagielskis žinomas XVII a. istorijos tyrinėtojas. Viena jo tiriamų temų yra Abiejų Tautų Respublikos ir kazokų kovos XVII a. VU Istorijos fakulteto doc. dr. A. Švedas

paskutiniu metu intensyviai tyrė istorinių filmų kaip atminties kultūros šaltinį. Kaip pasakojo habil. dr. A. Nikžentaitis, istorinį filmą galima traktuoti kaip užsienio politikos priemonę. Kokiu būdu istorinis filmas gali tapti svarbiu instrumentu valstybės varžantis dėl įtakos sferų kitoje teritorijoje, kokį vaidmenį čia vaidina įvairios tautinės tapatybės. Galima pasakyti, kad Kazokų Respublika nėra paprasta istorija ukrainiečiams. Tai yra ukrainiečių tapatybės dalis ir daugelis ukrainiečių Kazokų Respublikoje mato šios dienos Ukrainos valstybės pradžią, analogiškai Lietuvoje tai būtų vos ne Mindaugo laikų Lietuva, nors aišku, kad tai kas kita.

Rusų ir lenkų režisierių juostose – priešinga istorinių įvykių interpretacija

Miuncheno universiteto prof. M. Austas palygino du filmus – 1999 m. lenkų režisieriaus Ježio Hofmano sukurtą filmą „Ugnimi ir kalaviju“ ir 2009 m. rusų režisieriaus Vladimiro Bortko „Taras Bulba“. Abiejuose filmuose pasakojama apie kazokų sukilimą. Pirmame filme, pastatytame pagal lenkų rašytojo Henriko Senkevičiaus (Henryk Sienkiewicz) romaną, pagrindinis vaidmuo teko kazokų vadui etmonui Bogdanui Chmelnickiui. Antrame, rusų rašytojo Nikolajaus Gogolio (Николай Васильевич Гоголь) knygos ekranizacijoje – Tarasui Bulbai. Nereikia būti istoriku, kad pastebėtum, jog lenkų režisieriaus filme „Ugnimi ir kalaviju“ sukilimas vaizduojamas tarsi pilietinis karas Abiejų Tautų Respublikoje, o rusų režisieriaus juostoje Ukraina tampa didžiosios rusų nacijos dalimi; beveik kiekviename sakinyje pabrėžiama, kad čia „rusų žemė“, rusų tautos kova“, ir t. t. Suprantama, visi filmo herojai kalba rusiškai. O lenkų režisieriaus filme skamba ukrainiečių kalba. Pasak M. Austo, J. Hofmano filmo siužetinė linija aiški – yra bendras priešas – Rusija, o

Vladimiro Bortko filmo „Taras Bulba“ (2009) plakatas

žiūrėdami V. Bortko filmą suprantame, kad tik tarp Lenkijos ir Rusijos dega amžinas karinis ir religinis konfliktas.

Taigi, kam priklausė Ukraina...? Ukrainiečiai 2008 m. taip pat sukūrė filmą „Bohdan Zinovij Chmelnyckij“, kuriuo mėgino atsverti kaimyninių šalių pretenzijas į istorinę atmintį ir pavaizdavo kazokų sukilimą kaip nacionalinį išsivadavimą. Tačiau lygiai po metų Rusija trenkia ukrainiečiams atsaką – filmą „Taras Bulba“... Kaip pažymi istorikas A. Nikžentaitis, pastaruoju metu „tarpvalstybinių santykių analizė tampa vis komplikuočiau“. Pasaulyje vykdoma užsienio politika per paskutinius metus stipriai pakito, greta akivaizdžiai apčiuopiamų, materialų tikslų ji yra stipriai ve-

Ježio Hofmano filmo „Ugnimi ir kalaviju“ (1999) plakatas

kiami „minkštojo“ faktoriaus, kurį aiškintis politologai plačiai naudoja vadinamąja konstruktyvizmo teorija. Ši teorija reikalauja analizuoti tautinių stereotipų, mitų įtaką tarpvalstybiniams santykiams. Teorijos šalininkų nuomone, svarbią vietą užsienio politikoje vaidina praeities vaizdiniai, platinami įvairių medijų forma“. Tam paskutiniaisiais metais, pasak dr. A. Švedo, daug dėmesio skiria Rusijos kinematografas, sau palankia linkme konstruojantis praeitį ir žaidžiantis atmintimi.

Keturis Šalčininkėlių stogastulpius pavyko išsaugoti

Vladas KASPERAVIČIUS, Šalčininkai

Prieš metus nacionalinio laikraščio „Voruta“ straipsnyje „Šalčininkėlių stogastulpiai: rekonstrukcija ar naikinimas“ (2011 m. sausio 7 d. Nr. 1 (715)) rašyta apie tai, kad Šalčininkų raj. Šalčininkėliuose buvo sunaikintas 24 metus kraštą puošęs tautodailininkų medžio drožėjų ir kalvių sukurtas smulkiosios architektūros ansamblis. Tąsyk kalbintas rajono savivaldybės meras Zdzislavas Palevičius paaiškino, kad stogastulpiai nuimti dėl to, kad jie stovėjo privačioje žemėje, o dėl susidėvėjimo juos ketinama restauruoti. Kol bus rastos lėšos ir meistras, laikinai stogastulpiai saugiai gulės rajono komunalinio ūkio „Tvarkyba“ teritorijoje.

Po kritinio straipsnio iš Šalčininkų rajono savivaldybės 2011 m. vasarą skyrė lėšų medinių skulptūrų ansamblui restauruoti.

Deja, išgelbėti pavyko tik nedidelę šio kultūros objekto dalį. Pasak Vilniaus senamiesčio restauravimo instituto specialisto Andrejaus Zubkovo, kurį rajono savivaldybė pakvietė restauruoti ansamblį „Žmogui – tūkštą“, netinkama skulptūrų priežiūra daugelį jų sugadino negrįžtamai. Visą tą laiką, kol skulptūros buvo laikomos komunalinio ūkio teritorijoje, nebuvo atlikti jokie profilaktiniai darbai. Todėl iš iš vienuolikos medinių skulptūrų pavyko atstatyti tik keturias. Šios keturios skulptūros buvo nuvalytos nuo susikaupusio purvo, nušifuotos, padengtos antiseptiku ir bespalviu laku.

Pasak Šalčininkų rajono savivaldybės

mero Z. Palevičiaus, jam buvo itin svarbu atgaivinti likusias medžio skulptūras. Kai tapo aišku, kiek pavyko išgelbėti skulptūrų, kilo svarbus klausimas – kur jas pastatyti? Rastas puikus sprendimas – keturios skulptūros buvo pastatytos naujai rekonstruotame parke prie Šalčininkų menų mokyklos.

Dieveniškų istorinio regioninio parko direktorius Robertas Jomantas apie tokį smulkiosios architektūros ansamblio likimą tepasakė, kad toks sprendimas neblogas.

-Vis geriau, negu puikus ansamblis būtų virtęs malkomis, - sakė šiame krašte už etnokultūrinio palikimo išsaugojimą atsakingas specialistas.

Šių keturių restauruotų skulptūrų, kai jos bus atstatytos, jau niekada negalima bus pavadinti ansambliu. Be to, nebuvo išsaugota nei ansamblio dokumentacija, nei planas, kuriame buvo pažymėtos tikslios ansamblio skulptūrų stovėjimo vietos.

To buvo galima išvengti, jei šis kultūros objektas laiku būtų įrašytas į valstybės saugomo kultūros paveldo registrą. Šiuo metu į šį registrą įtraukta daugiau nei pusė Šalčininkų rajono kultūros objektų.

Kultūros paveldo departamento vyresniosios specialistės Rasos Trapikienės manymu, kad išsaugotoms ir atkurtoms mažosios architektūros ansamblio medinėms skulptūroms parke prie Šalčininkų menų mokyklos yra tinkama vieta. Jos papuošė ir suteikė solidumo Vagnerio rūmų aplinkai.

Restauravimo specialistui Andrejui Zubkovui pavyko išgelbėti tik keturis stogastulpius

Ji mananti, kad prie stovinčių skulptūrų būtina įrengti stendą su aprašu apie šių skulptūrų sukūrimo ir gyvavimo istoriją. Tai visuomenei ir lankytojams bus gera ir tinkama informacija.

Autoriaus nuotr.

Išgelbėtos medžio skulptūros ilgam sustojusio parke prie S. Moniuškos vardo menų mokyklos

Tremtis 1949 metų kovo 25–28 dienomis

Vilma RIABOVIENĖ, Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos istorijos mokytoja ekspertė

Tremtis. Kuo ji ypatinga? Ką žinome apie trėmimus? Ar ji palietė mano šeimą? Kur trėmė?

Šie ir kiti klausimai buvo užduodami kovo 28 d. įvykusiame 1949 metų kovo 25–28 dienų tremčių paminėjime Vilniaus „Ryto“ vidurinėje mokykloje.

Pristatant mokinių kūrybinių darbų parodą „Tremtis 1949 metų kovo 25–28 dienomis“ žodį tarė mokyklos direktorė Ramunė Rimkuvienė, 1949 m. tremtinys Petras Musteikis, kurie pasidžiaugė šios dienos įprasminimu mokyklos bendruomenėje. Pasidžiaugė ir mokinių kūrybiniais darbais – sukurtas vagonais, kurias per trėminus buvo vežami žmonės. Ant vagonų galime įskaityti užrašus: Tomskas, Vorkuta, Inta, Norilskas, skaičius, vagonų numerius ir kitus užrašus.

8d klasės mokinė Goda Polikaitytė renginį pradėjo Justino Marcinkevičiaus žodžiais: *Baisu būtų Lietuva, pametus tave iš akių – kaip vaikystėj turgaus aikštėj ar per atlaidus Prienų bažnyčios šventoriui baltą motinos galvą perkeline skarele. Baisu būtų Lietuva, išleidus tave iš akių, tavo ranką pametusiam būtų baisu: žiūrėti ir nematyti, klausyti – ir negirdėti...*

10b klasės mokinė Kotryna Rūta Romanovaitė kalbėjo apie Biržų krašto žmogų, tremtinį, poetą Petrą Zablocką, kuriam buvo skirta 10 metų kalėjimo su amžinąja tremtimi. Jo knyga „Po tuo dangum“ apie tėviškę, į kurią: *Jau praradimuos vakarykščiuos*

*čia atsigerti ateinu
sulos neužmirštamo gaivumo,
įkvėpt giliai gimtinės dūmo
ir pasisemt jos pelenų.*

„Po tuo dangum“ – tai pat poeto įdėmus žvilgsnis į gyvenimo šaltinėlius, kurie Užulėknėj dar alma į pasaulį, kuriuo eina žmogus, apnuoginta širdim per aštrias rugienas atverti sekmadieniams klėtis, prisėsti apmąstymams vėsiam prieklėtyje ir perskaityti bičiulių ir draugų laiškus, nes aišku, kad vėl ateis diena, kurioj:

*ir išmokti reiks mirštant gyventi,
ir gyvenant reiks mirti mokėt.*

Renginyje skambėjo tremtinių atsiminimai. Ne visi žinojome, kad žinomas liaudies meistras Vytautas Majoras dešimt metų lagerio gavo už tai, kad nupiešė Staliną su ūsais ir didele kepure, o kai kurie moksleiviai dar prirašė tekstą. Tokių pavyzdžių begalė.

Mokiniai kalbėjo apie tai, kad tėtis su broliu sugrįžę į tėviškę, Mažeikių rajone, sodybos vietoje buvo tuščia vieta, anot A. Miškinio, buvo belikęs tik melsvas gabalas dangaus.

Ryju akimis dokumentą ir sąmone dar nesusivokiu, kas parašyta jame. Dreba rankos – dokumento nenulaikau, ne todėl, kad esu išleidžiama į laisvę, o todėl, kad dokumentas, gali pasirodyti mirasas, fikcija, jis gali išnykti...

Kiekvienas nori perduoti linkėjimus iš gyvų lūpų artimiesiems Lietuvoje. Dauguma su ašaromis akyse prašo:

Projekto dalyviai ir svečiai prie parodos 1949 m. kovo 25-28 d. tremčiai atminti

– Vaikeli, tu tik vieno dalyko nepamiršk: kai išlipsi Kaune iš traukinio, tai pirmiausia atsiklaupk ir tą žemę pabučiuok! Už mus!...– skaitė tremtinės atsiminimus Diana Cyronokaitė.

Renginio pabaigoje tylos minute pagerbėme tuos, kurie jau niekadados nebegrįš. Liko jie amžinam poilsui prie Laptevų jūros, Norilске, Trofimovske, Vorkutoje, Angaros upės saloje, Jakutijos ATSR, Magadane, Pečioroje, Tomske, Krasnojarske...Jų atminimui uždegėme žvakelę. O 8b klasės mokinio Mindaugo Aleknavičiaus saksofono melodija priminė visiems apie tai, ko niekas neturi pamiršti.

Mes sugrįžome, tačiau kiti jau negrįš niekada. Mes suvokėme. Mes prisitaikėme prie raudonojo teroro. Tačiau niekada nepamiršome tų, kurie liko gulėti Amžino išalo žemėje.

Po renginio mokyklos administracijos atstovai, atstovai iš tarptautinės komisijos: vykdomasis direktorius R. Račinskas, švietimo programų koordinatorė I.Vilkienė, 1949 m. tremtiniai P. Musteikis, G. Uogintas buvo pakviesti apsilankyti mokyklos muziejuje, kur svečių knygoje paliko savo įrašus apie šį prasmingą renginį.

Mokytojos Kristinos Mišeikienės nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 12 (221)

XVII a. husarų šalmas

Trakų istorijos muziejaus ginkluotės rinkinyje saugomas šalmas – kapelina. Tokius šalmus nešiodavo bene žymiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės rūšis, garsieji „sparnuotieji husarai“, geriausia to meto Vakarų Europos kavalerija.

Husarai kaip kariuomenės rūšis atsirado Vengrijoje XV a., karaliui Matijui Korvinui (1464-1490) įsakius gynybai nuo turkų surinkti pastovius raitelių dalinius. Husz vengriškai 20, arba – alga, nuo to ir atsirado pavadinimas huszar. Vengrų husarai perėmė nemažai iš savo priešų turkų, ypač iš jų avangardo kavalerijos dalinių „deli“, taip pat ir įprotį puošti plunksnomis ir žvėrių kailiais.

XVI a. pradžioje Lenkija pradėjo samdyti husarus savo kariuomenei, daugiausiai vengrus ir serbus, o po to kurti ir savus husarų dalinius. Lenkijos pavyzdžiu pasekė ir LDK. Vengrų husarai – tai lengvoji kavalerija, skirta greitoms atakoms, priešininko flangų,

užnugario bei komunikacijų puldinėjimui. XVI a. viduryje husarų vaidmuo kinta, ginkluotė sunkėja ir jie palaipsniui tampa sunkiųjų, smogiamąja kavalerija, kokia Vakarų Europoje buvo kirasyrai. Visos garsiausios XVI–XVII a. LDK ir Abiejų Tautų respublikos pergalės – Orša ir Kirholmas, Chotinas ir Kalenbergas, būtų buvę neįmanomos be priešininko rikiuotes šluojančių „sparnuotųjų husarų“ atakų. Stepono Batoro (1576-1586) valdymo laikais reglamentuojamas jų garsiųjų „sparnų“ nešiojimas – du iš erelio plunksnų padaryti papuošimai buvo tvirtinami užpakalinėje balno dalyje. Husarų kuopose tarnauti buvo prestižo reikalas. Jų rotmistras buvo kilmingiausi magnatai. Husaro ginkluotę sudarė ilgaietis – pika (~5m), priešininkui iš balno išmušti, kardas – karabela arba palašas, o kartais ilgas keturbriaunis končaras, priešininko šarvams pramušti. Gynibai buvo skirti apversto lašo formos skydas, ištisinė kirasa su goržete ir ran-

Husarų šalmas – kapelina. V. Europa, XVII a. K. Barišausko nuotr.

kų bei šlaunų apsaugomis arba šarvas iš plieninių žvynų – karacena arba kartais ir paprastos grandijos. O galvą saugojo arba apvalus šalmas su grandijų „skraiste“ – pšiblica, arba šalmas – kapelina.

Kapelina – europietiškas Osmanų imperijos kavalerijos naudoto šalmo-čičako variantas. Toks čičako arba šišako variantas XVI a. per Vengriją atėjo į Europą, pirmiausiai į Šv. Romos imperiją,

kur buvo vadinamas „zischagge“ arba „pappenheimer“. Pastarasis pavadinimas kilo nuo šalmą nešiojusio žymaus imperijos karvedžio grafo Godfrido zu Pappenheimo pavardės. XVII a. šalmas smarkiai išplito likusioje Europoje jau kaip „capeline“ (kapelina). Toks pavadinimas šalmui „prilipo“ dėl jo barokinės koplyčios kupolą primenančios formos. Buvo kelios šalmo modifikacijos, su veido apsauga „strypu“, „grotelėmis“ arba iš viso be jos, su stacionaria arba iš judrių segmentų surinkta sprando apsauga ir kt. Neaplenkė kapelina ir Abiejų Tautų respublikos. Čia šalmas taip ir vadinosi „szyszak husarski“. Likimo ironija – „sparnuotieji husarai“, triuškindami turkų prie Chotino ir Vienos, jojo dėvėdami pačių turkų išrastus „čičakus“. Kiek kitokia čičako atmaina, ne kupolo formos, o būdingesnė Azijai – konusinė, su smailėjančiu viršumi, paplito Rusijoje.

Trakų istorijos muziejuje saugomas šalmas – tai kapelinos variantas su pa-

prasta, nejudria sprando apsauga – kniedėmis pritvirtinta į galus siaurėjančia metalo juosta. Veido apsaugos nėra ir matyt niekada nebuvo, nes nėra jokių jos tvirtinimo žymių. Snapelis pusapvalis, viduryje smailėjantis, kraštas puoštas geltono metalo kniedėmis. Kūgis padarytas iš dviejų kniedėmis sujungtų vertikalai gofruotų puselių. Šalmas gana smarkiai nukentėjęs nuo laiko, paveiktas korozijos ir dalis jo detalių prarastos. Sprendžiant iš skylių kniedėms, kapelina turėjo daliai šio tipo šalmų būdingą vertikale „skiautere“,ėjusią šalmo viršumi nuo kaktos iki pakaušio. Dvi skylės tose pačiose vietose šalmo šonuose rodo, kur tvirtinamos veidą saugojusios metalinės plokštelės – „antskruosčiai“, surišami po smakru odiniais dirželiais.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Ekspонатус pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 13 (222)

Paveikslas „Dominikonai garbina Prisikėlusį Kristų“

Dominikonų ordiną (Brolių pamokslininkų ordiną) 1215 m. įkūrė Šv. Dominikas (Domingo de Guzman, 1170-1224 m.). 1216 m. popiežius Honorijus (1216-1227 m.) patvirtino ordino regulą. Dominikonų ordinas greitai paplito krikščioniškoje Europoje, kūrė vienuolynus, ruošė Evangelijos skelbėjus,ėjo pas Rytų tautas, kurios dar nebuvo apšviestos Kristaus evangelijos šviesa.

Lietuvą pasiekė pirmas dominikonas šv. Hiacintas XIII a. pradžioje. Jo trumpa viešnagė buvo reikšminga. Lietuvos pirmasis karalius Mindaugas (1236-1263 m.) pasiryžo krikštytis. Šiam svarbiu žingsniui Mindaugą paruošė ir pakrikštijo dominikonai, krikšto sakramentą suteikė Kulmo vyskupas Henrikas, dominikonas. Didėjant vienuolynų ir vienuolių skaičiui, Lietuvos dominikonai nutarė atsiskirti nuo Lenkijos domini-

konų provincijos ir XVII a. viduryje įsteigiama nepriklausoma Šv. Angelo Sargo Lietuvos dominikonų provincija. Trakuose dominikonus 1678 m. įkurdina vaivada Marcijonas Oginskis (1670-1684 m.). Apie tai rašyta straipsnyje „Trakų dominikonų spaudas“ publikuotame leidinyje „Muziejus laikraštyje 2008-2009 m.“ (nr. 48, 2008 m.).

2011 m. Trakų istorijos muziejus įsigijo XVII a. pab. paveikslą „Dominikonai garbina Prisikėlusį Kristų“. Tai išskirtinė dominikoniškos ikonografijos kompozicija. Paveikslą restauravo R. Gužauskaitė bei A. Gibiežienė.

Drobėje vaizduojami ryškiausi Dominikonų ordino šventieji. Garbingiausioje vietoje, šalia Kristaus dešiniojo šono žaizdos vaizduojamas Šv. Dominykas, dominikonų vienuolijos įkūrėjas, atributas – lėlijos šakelė. Prie

Paveikslas. Dominikonai garbina Prisikėlusį Kristų. Než. dailininkas, XVII a. pab., Prancūzija. V. Neliubino nuotr.

Kristaus kojų žaizdų nutapytas Šv. Vincentas Ferarietis, kurio skiriamas

sis atributas – liepsnelė ir Šv. Kotryna Sienietė (1347-1380 m.), didžioji bažnyčios mokytoja, viena iš Europos globėjų, kurios atributas – erškėčių vainikas. Prie Kristaus rankos palinkęs Šv. Tomas Akvinietis (1225-1274 m.) pavaizduotas su žvaigždės ženklu kaktoje. Kompozicijos centre vaizduojamas Prisikėlęs Kristus. Šio paveikslas sužetetas lengvai suvokiamas vienuoliui, maldininkui, nes autorius rėmėsi susiformavusios krikščioniškosios dailės kanonais. Dominikonų ordinas per jam būdingus simbolius, šventuosius ir įvairius siužetus, stengėsi atskleisti pamaldumo formas, ordino istoriją, šventųjų ir kankinių gyvenimo momentus. Pristatoma drobė – tai vienuoliško asketizmo pavyzdys. Jame vyrauja ramūs, pilki spalviniai tonai ir kontrastiškai išryškinta Prisikėlusio Kristaus figūra. Detalų paveikslas nagrinėjimą atli-

ko Romutis Navardauskas Palaima. Jis rašė: „Kristaus figūros veido tapybinis modeliavimas yra būdingas XVII a. pabaigai ir yra atliktas aukšto profesionalaus lygio menininko, tačiau „rubensiškas“ Kristaus kūno putlumas ir kitų figūrų tapyba kelia įtarimą, kad prie šios kompozicijos galėjęs dirbti dar vienas pusiau profesionalus tapytojas.“

Šiandien sunku pasakyti, ar tapybos darbas „Dominikonai garbina Prisikėlusį Kristų“ buvo sukurtas dominikonų vienuolyno interjerui ar vienuolyno bažnyčiai, tačiau akivaizdu, kad dėl vaizduojamų vienuolijos šventųjų svarbos – išskirtinės reikšmės darbas.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Ekspонатус pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Išnykusio Vilniaus auksakalystės meno saugotojai

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Vis dar turime laiko (iki šių metų rudens) apsilankyti Bažnytinio paveldo muziejuje, kur eksponuojami 16–20 a. pradžios Vilniaus auksakalių sakraliniai dirbiniai. Pirmą sykį vienoje vietoje galima išvysti įvairiose Lietuvos bažnyčiose tikintiesiems tik iš toli matomas meno vertybes. Ekspozitai į šią parodą atkeliavo iš Vilniaus, Kauno, Kaišiadorių, Panevėžio ir Vilkaviškio vyskupijų bažnyčių, taip pat iš Lietuvos nacionalinio, Trakų istorijos bei Lietuvos dailės muziejų. Kaip „Vorutai“ pasakojo šios parodos kuratorė, fondų saugotoja Rita Pauliukevičiūtė, tokia paroda, skirta Vilniaus auksakalystei, yra pirmoji. Tiesa, sako pašnekovė, „buvo didingų parodų 2000-aisiais, jubiliejiniais metais, kada matėme daug bažnytinių reikmenų, tame tarpe ir gražiausios auksakalystės pavyzdžių Lietuvoje. Buvo galima pamatyti Lietuvoje esančios auksakalystės paveldą, kurio dauguma darbų yra importuota iš užsienio, o šioje parodoje mes bandėme sujungti tai, kas buvo nukalta čia, – pasakoja R. Pauliukevičiūtė. – Galbūt per drąsu sakyti Vilniaus, pavadinimas truputį sąlyginis, nes cecho, kuriame gimė šie

meno kūriniai, ženklų išlikę labai mažai. Bet sprendžiant pagal bendrus bruožus: stiliaus, atlikimo techniką, pagal teritoriją, iš kur šie daiktai atkeliavo, galime sakyti, kad tai yra Vilniaus regiono, šio krašto bažnytinės meno vertybės ir tokios parodos dar nėra buvę“. Pasak R. Pauliukevičiūtės, tik šioje parodoje, vienoje vietoje galima pamatyti, koks nepaprastas „Dievui šlovinti skirtas grožis slepiasi tolimiausių pakraščiu bažnyčių zakristijose. Dauguma kūrinių eksponuojami pirmą kartą, o šių metų rudenį, pasibaigus parodai, vertybės sugrįš į bažnyčias“.

Vilniaus auksakaliai ir jų darbai

Seniausias Vilniaus auksakaliams priskirtinas objektas – tai Vilniaus katedros Šv. Stanislovo rankos relikvijorius. Jis yra nuolatinėje muziejaus ekspozicijoje, kurioje galima susipažinti su Vilniaus katedros lobyno kolekcija. Relikvijorius datuojamas 14–15 a. sandūra. Aiškių įrodymų ir dokumentų, kad tai yra Vilniaus auksakalių

darbas, anksčiau nebuvo, bet tyrinėtojai jau dabar ruošia straipsnius apie tai – galima tvirtinti, kad Šv. Stanislovo rankos relikvijorius yra Vilniaus auksakalių darbas. „Apie Vilniuje buvusį auksakalių cechą galime kalbėti nuo 1495-ųjų metų, – pasakoja parodos kuratorė R. Pauliukevičiūtė. – Yra įvairūs cechų dokumentai, saugomi archyvuose, daug pavardžių, bet mes prie tų pavardžių neturime daiktų. Ir jeigu kalbame apie daiktus, kuriuos sukūrė žinomi auksakaliai, tai turėtume paminėti išpūdingiausią parodos ekspozitą, kurį atsivežėme iš Krokuvos, dominikonų vienuolyno. Tai Vilniaus auksakalio Horno Rentelio 1637 m. sukurtas Šventojo Kryžiaus relikvijorius. Jame įkalti asmeniniai auksakalio inicialai ir Vilniaus miesto kontrolinis ženklas – Gedimino stulpai. Išpūdingas ir turintis savo istoriją daiktas. Šventojo Kryžiaus relikvijorius yra LDK unitų metropolito Rapolo Korsako vestuvių dovana karaliui Vladislovui IV Vazai ir Cesilijai Renatai. Tačiau jau mėnuo kaip tebenaudojamas liturgijoje relikvijorius grąžintas į Krokuvos vienuolyną, taip buvo sutarta“, – pasakoja parodos kuratorė.

Apžiūrinėdami ekspozitatus, sutinkame ir kitas žymių auksakalių pavardes – tai Jonas Frydrichas Šemnikas, sukūręs garsiąsias Trakų Dievo motinos paveikslo aptaisas ir galybę votų. Trakų bažnyčios monstrancija priklauso Vilniaus auksakalių dirbtuvėms. Ji – auksakalio Jono Lario rankų darbas.

Tačiau kas jie buvo, tie žymiausi auksakaliai? Lietuviai, žydai, vokiečiai, lenkai, rusai? Parodos kuratorė Rita Pauliukevičiūtė sako, kad „manoma ir laikoma, kad vis tik daugiausiai buvo vokiečių, nes didieji centrai darė įtaką Vilniaus meistrams, vienas tokių – Vokietijos Augsburgio miestas. Manoma, kad pirmieji auksakaliai, ikūrę cechą, jau buvo profesionalūs auksakaliai. Ir – vokiečių kilmės. Be to, krikščionys – Šv. Jonų bažnyčioje jie turėjo koplyčią, altorių ir įvairiausių pareigų, susijusių su koplyčios išlaikymu, pamaldų organizavimu, mokesčių mokėjimu“. Reikia paminėti ir tai, kad bažnytinio meno mados ėjo koja kojon su visais mums žinomais meno stiliais – gotika, renesansu, baroku.

Autorės ir Arūno Baltėno nuotr.

Parodos kuratorė Rita Pauliukevičiūtė

Relikvijorius

Monstrancija

Lietuvos kultūros ištakos – Mažajoje Lietuvoje

Mikytai ir Florijanas Šlenteris. II dalis

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Atkelta iš 3 p.

Dabar jau sukaupia nemažai žinių apie praeityje buvusius Baltijos kraštų ir Romos civilizacijos ryšius. Tačiau F. Šlenteris dar XIX a. rūpėjo daug senesni laikai, gal buvusio ikiromėniškųjų Viduržemio jūros civilizacijų sąsajos su mūsų regionu.

Atrodo, kad tos jo išvalgos anuomet gerokai prasilenkė su savuoju laiku. Didžiojoje Lietuvoje anuomet tenkintasi legenda apie romėnų didiko Palemono išsikūrimą prie Nemuno, romantiškomis S. Daukanto ir T. Narbuto vizijomis. Tik XX a. Lietuvoje radosi kvalifikuoti praeities tyrėjai. Tik 2004–2005 m. kalbininkas S. Karaliūnas išleido dvitomį „Baltijos praeities istoriniuose šaltiniuose“, kur vėl svarstyty Plinijaus, Tacito, Ptolemajaus ir kitų klasikų raštuose išlikusios žinios apie

Šiaurės Europą. Deja, ir tame reikšmingame veikale nebuvo paminėtas tos tyrimų srities pirmeivis F. Šlenteris, vienas pirmųjų pradėjęs aiškintis antikinės epochos žinias apie mūsų kraštą, sieti jas su senaisiais prūsais ir kitais baltais.

Be abejo, F. Šlenterį labai patogu ignoruoti, laikyti jį koku išsišokėliu, eiliniu provincijos diletantu. Išties Mikytų dvarininkas nebuvo pelnęs kokių oficialių titulų ar mokslo vardų, galima jam prikišti ir išsilavinimo stoką (tuomet turėtume pripažinti, kad XIX a. ir Didžiojoje Lietuvoje nebūta pasaulinio lygio mokslo žvaigždžių).

Vadovaudamas „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ (MLE) I–II–III tomų rengimui, siekiau populiarinti F. Šlenterio vardą. Jo veikalai nurodyti, pavyzdžiui, MLE III

tomo straipsniuose „Pytheas“, „Plinijus“ ir kt. Deja, kita linkme pakreipus MLE IV tomo rengimą, ten nebeliko biografinio straipsnio skirto Prūsos ir Lietuvos senovės tyrėjui, idomių studijų autoriui Florijanui Šlenteriui (ten nebenorėta minėti ir kitų Mažajoje Lietuvoje dirbusių šviesuolių, svarbių krašto istorijos įvykių).

Gal kada atidūs ir sąžiningi tyrėjai dar peržvelgs F. Šlenterio palikimą. Gal tarp naivesnių svarstymų bus pastebėtos ir gilesnės, turbūt dar nepasenusios išvalgos, gal ten būtų aptikta ir kitų mokslininkų iki šiol nesuformuluotų idėjų. Tuomet F. Šlenteris užimtų tinkamesnę (gal ir kuklią) vietą Lietuvos kultūros istorijoje tarp kitų mūsų krašto praeities tyrimo pradininkų.

Žinomi F. Šlenterio publikuoti veikalai:

1. Schlenther Florian. *Tacitus: Die Germanen und die Pruzen*. Insterburg, 1880, 8 S.

2. Schlenther Florian. *Die Preussen (Pruzen) bei Plinius, Tacitus und Polemaios*. Insterburg, 1880, 8 S.

3. Schlenther Florian. *War das Bernsteineiland der Alten in Preussen? War es die Kurische Nehrung? Wan wurde es die samländische Küste?* Königsberg i. Pr., C. Th. Nürnberger's Buchhandlung, 1880, 8 S.

4. Schlenther Florian. *War Pytheas von Massilia in der Ostsee? Wo haben wir seine Thule zu suchen? Was verstand Pytheas unter Pryttanike, Beltike, Borysthenes u. s. w.?* Königsberg i. Pr., C. Th. Nürnberger's Buchhandlung, 1880, 20 S.

Pabaiga

Paskaitų ciklas Palaimintojo Jurgio Matulaičio metams

Jurgio Matulaičio kilmė ir jaunystė*

Kun. Vaclovas ALIULIS MIC, Vilnius

Tėvai, broliai ir seserys

1844 m. vasario 13 d. Marijampolės bažnyčioje susituokė Andrius Matulaitis, 24 metų, iš Lūginės k., su Uršule Matulyte, 20 metų, iš Vaitiškės k., taip pat Andriaus jaunesnysis brolis Juozas su Uršulės jaunesniąja seserimi Elena. Visi neraštingi.

Abiejų brolių pavardė visada rašoma Matulaitis, motinos – Matulytė, bet motinos sesuo kartais Matulytė, kartais Matulevičiūtė. Motinos brolis Feliksas (1839–1902), Piasečno klebonas – Matulevičius, taip pat Jurgio pusbrolis iš tėvo pusės, mokytojas Jonas – Matulevičius.

Vyriausias brolis Feliksas tapo valsčiaus raštininku, mirė jaunas. Sesuo Magdalena ištekojo už Mačio. Brolis Jonas paveldėjo ūkį, 1905 m. jį pardavė ir apsigyveno Marijampolėje, mirė 1919 m. Brolis Vladas (1852–1935) ūkininkavo Bliūdžiškių k., Marija ištekojo už Radzevičiaus Kalvarijoje, Emilija – už pasieniečio prie Rytprūsių sienos. Andrius (1856–1932) baigė Maskvos universitetą, dirbo banke Maskvoje, o nepriklausomoje Lietuvoje buvo Valstybės taupomųjų kasų valdytojas. Knygoje „Arkivyskupas Jurgis Matulevičius“ (Marijampolė, 1936) yra išspausdinta jo atsiminimų apie Jurgučio vaikystę.

Vaikystė

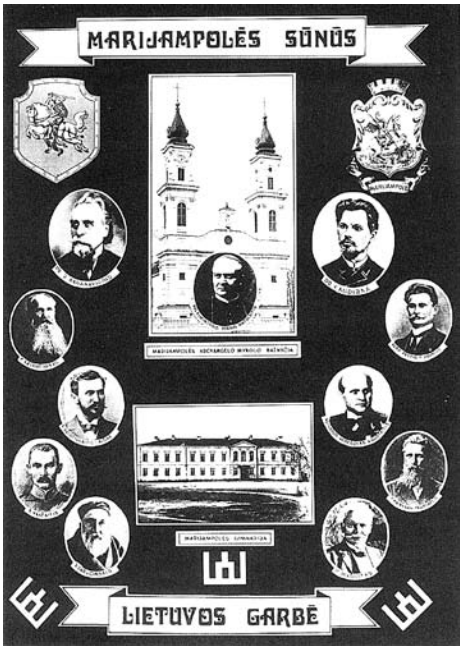
Praėjus 15 m. po Andriaus gimimo 1871 m. balandžio 13 d. Dievas Matulaičiams dar padovanojo kūdikį, kurį po savaitės marijonų generolas Jurgis Čėsnas pakrikštijo Jurgiu Boleslovu. Po trejų su puse metų, 1874 lapkričio 13 d., mirė Jurgučio tėvas, sulaukęs 55 m., o 1881 gegužės 15 d. ir motina, būdama 58 metų. Taigi dešimtmetis Jurgutis liko visiškai našlaitis. Jį augino brolis Jonas su žmona Veronika Vitkauskaitė. Ūkis buvo didelis, 32 ha derlingos žemės, bet reikėjo išmokėti dideles dalis broliams ir seserims, todėl šeima gyveno neturtingai.

Mokyklos

Būdamas 8 metų (1879), pradėjo lankyti Marijampolės pradžios mokyklą: kasdien eidavo 5 km į ten ir tiek pat atgal. Pastebėjęs dešimtmečio Jurgučio smalsumą ir gabumus, brolis studentas Andrius paskubomis parengė į gimnazijos I klasę. Joje Jurgis mokėsi su būsimuoju vyskupu Justinu Staugaičiu. Šis liudija, kad Jurgutis buvo kuklus ir malonus vaikutis, bet nepakankamai parengtas mokyti gimnazijoje, be to, silpnos sveikatos. Praleisdavo pamokas, turėdavo ne visus vadovėlius ir kai kuriuos skolinavosi, todėl prastai mokėsi. IV-oje gimnazijos klasėje liko antriems metams dėl nepatenkinamo lotynų ir graikų kalbų mokėjimo. Tada brolis Vladas išnuomojo butą Marijampolėje, ir mokymasis labai pagerėjo. Kartojamą IV klasę baigė gerais pažymiais, net graikų kalbos gavo 4, lotynų kalbos 3,5.

Tautinė sąmonė

Dar pradžios mokykloje užsimezgė nuosirdi draugystė su puse metų vyresniu Vincu Šlekiu, gyvenusiu Mokolų kaime, pakeliui į Marijampolę. Šis vėliau yra parašęs, kaip žiemą Jurgutis, prastai apirengtas ir visas sušalęs, užeidavo į jo namus pasišildyti. Jų gimnazijos mokytojai, tautinio atgimimo veikėjai Petras Kriauciūnas ir Petras Arminas įkvėpė moksleiviams lietuvišką dvasią. Vincas, 1890 m. baigęs gimnaziją, nestojo į kunigų seminariją nei į universitetą, bet pasinėrė į spaudos darbą. 1894 m. tapo „Sietyno“ draugijos pirmininku. Ši draugija, prisidengdama parduotuve, buvo atsidėjusi draudžiamosios lietuviškos spaudos platinimui. Kai tai paaiškėjo, trejus metus policijos viršininkas Andriejus Vonsiackis vykdė kratas, suiminėjo, skundė teismams jos narius. Vincas Šlekys per Vokietiją pabėgo į Ameriką, ten redagavo ir spausdino lietuviškus laikraščius ir knygas.

Marijampolės auklėtiniai,
Marijampolės gimnazijos archyvas.

1897 m. Jurgis iš Peterburgo akademijos rašė Vincui į Ameriką apie penkiolikmečių ir dvidešimtmečių draugų svajones:

„Gal ir Tu ne kartą pamini tas mielas valandėles, kurias drauge praleisdavome užsidarę ankštam kambariukij, o mislimis skrisdami toli, ten, kur Nemunėlis, kur Dauguva, kur Vilija teks, kur Kaunas ir Vilnius, ir kur tiek mūs broleliai lietuviai vargsta. Ir vaikščiojom po brangią mūs Lietuvą – motinėle, ir jos vargus rinkom ir žaizdas, ir kalbėjomės ir tarėmės, ką daryti, kaip gelbėti mūsų mielą tėvynę...“ (Čia „Nemunėlis“ – malonybinė „Nemuno“ forma.)

Kaip tik penktoje klasėje, 1886 m., penkiolikmečiui Jurgiui pradėjo smarkiai skaudėti koją, ir jis turėjo nutraukti mokslą. Gydytojai 15 metų gydė jam reumatą, ir tik 1901 m. Šveicarijos Fribūre po labai skaudžios operacijos paaikšės tikroji liga – kaulų tuberkuliozė.

„Pusbernis“ brolio ūkyje

Ką veiks jaunas šlubis dideliame tėviškės ūkyje? Tris žiemos ir vasaras, kiek turėjo jėgų, padėjo broliui: rūpinosi gyvuliais, kibirais nešiojo vandenį jiems girdyti (žiemą kibirai apledėdavo), arė žemę žagre, prireikus pas kalvį galasdavono noragus, dalyvaudavo pjūtyje. Žiemą dirbdavo grėblius ir panašius įrankius, sau pasidarydavo kurpes. Per darbų pertraukėles kalbėdavo rožinį ar skaitydavo knygą. Kaimynai sakydavo: „Matulaičių pusbernis – mokyta“. Sakoma, kad viena jo dažnai skaitomų knygų buvusi lotynų kalbos gramatika. Nebuvo matyti vilties siekti kunigystės, bet troškimas neužgeso.

Pusbrolis – gelbėtojas

Kai jau buvo baigęs aštuoniolika, 1889 m. vasarą apsilankė Lūginėje vyresnis už jį pusbrolis iš tėvo pusės Jonas Matulaitis-Matulevičius, Lenkijos Kielcų gimnazijos klasikinių kalbų mokytojas. Jis pasiryžo traukti jaunąjį idealistą iš beviltiškos, kaip atrodė, būklės. Pasiėmė jį į Kielcus, apgyvendino savo šeimoje ir per dvejus metus parengė jį laikyti stojamuosius egzaminus į Kielcų kunigų seminariją (J. Matulaitis rašė „Kielčių“).

Kaip klostėsi seminarijos mokslai ir ugdymas – kitą kartą.

Intarpas apie du Marijampolės šviesuolius Petrus – J. Matulaičio mokytojus

Mokytojas ir poetas **P. Arminas-Trupinėlis** (1853–1885) buvo lotynų ir lietuvių kalbų mokytojas Marijampolėje 1877–1882 m. Vedė vyresnę už save mokytoją Zofiją

Jurgio tėvų namas Lūginėje, LCVA, 1674, 2, vol. 164, k.20.

Zalevską, bajoraitę iš Kalvarijos valsčiaus, lenkų kultūros auklėtinę, pritariančią lietuvių tautiniam atgimimui. Ji paskatino vyrą rašyti eiles, pasakėčias. Petras 1881–1882 m. parašė „Lietuvišką chrestomatiją“ lietuvių kalbai dėstyti, su garbingos Lietuvos praeities vaizdais. Tuo neįtikto valdžiai (juk lietuviškos spaudos lotynų rašmenimis draudimo metai), buvo iškeltas mokytoju į Augustavą. Sunkiomis gyvenimo sąlygomis smarkai progresavo plaučių džiova. Ligonis grįžo į Marijampolę 1885 m. baigti savo dienelių. Prieš mirdamas „prisaikdino“ bičiulį Petrą Kriauciūną, senbernį, kad ves jo našlę Zofiją – gerą žmogų ir lietuviško darbo talkininkę.

Žymus šviesuolis, pedagogas ir knygnešys **Petras Kriauciūnas** (1850–1916) buvo baigęs Seinų kunigų seminariją ir Peterburgo dvasinę akademiją, bet šventimų neėmė. Sparčiai baigė Varšuvos universitetą ir 1881 m. pradėjo dirbti Marijampolės gimnazijoje lotynų ir lietuvių kalbų mokytoju, prireikus dėstė ir kitas kalbas. Buvo poliglotas ir didelis eruditas, „vaikščiojanti enciklopedija“. Susirašinėjo su žymiaisiais lietuviais ir nelietuviais lituanistais. Savo drąsiu pavyzdžiu skatino lietuvių kalbos vartojimą viešumoje. Dabar turbūt sunkiai įsivaizduojame, kad Sūduvos sostinėje buvo privaloma rusų ir toleruojama lenkų k., o lietuvių kalba tebuvo girdima turguje ir bažnyčioje. Jau atsiimdamas brandos atestatą su direktoriaus žinia jis lietuviškai

padeklamavo savo išverstą vieno lenkų poeto eilėrašį. Kovojo už taisyklingą lietuvių kalbą, prieš gausias anuomet svetimybės. Imdavo 100 egzempliorių Rytprūsiuose spausdinamos „Aušros“ ir platino tarp jaunimo ir suaugusiųjų. Valdžios atleistas iš gimnazijos, 1887 m. tapo teisėju Plokščiuose, paskui ėjo kitokias administracines tarnybas. Būdamas 39 metų (1889), įvykdė mirštančiam draugui duotą pažadą ir vedė jo našlę (jai tuomet buvo 43-eji). Ši buvo jam puiki padėjėja lietuviškos spaudos darbe. Po istorinių permainų, po 1905 m., vėl dėstė Marijampolės gimnazijoje ir Marijos Pečkauskaitės vadovaujamoje „Žiburio“ mergaičių progimnazijoje. Priklause lietuvių mokslo draugijai (mokslo akademijos pirmtakei). Tų laikų nuotraukose matysime jį su plačiausia dvišake barzda. Su gimnazija 1915 m. evakavosi į Jaroslavlį, ten 1916 m. mirė, kapas nesurastas. Zofija Zalevska-Arminienė-Kriauciūnenė palaidota šalia Petro Armino, stovi kuklus paminklas (mirties datos nesuradau). Greta ir P. Kriauciūno kenotafas.

*Su Autoriaus sutikimu spausdinama iš „Marijos radijo“ programų 2011 09 18

Nuotr. iš T. Gorski MIC knygos „Palaimin-tasis Jurgis Matulaitis“ (2009)

PATVIRTINTA Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybos 2011 m. vasario 10 d. nutarimo prot. Nr. 1

Stanislovo Rapolionio premijos skyrimo

NUOSTATAI

1. Vienas ryškiausių XVI a. Lietuvos šviesuolių buvo Stanislovas Rapolionis, kilęs iš Eišiškių apylinkių, profesoriaus Karaliaučiaus universitete, senosios lietuvių raštijos kūrėjas, kultūros veikėjas. Stanislovo Rapolionio darbai skatinamai veikė kitus lietuvių raštijos pradininkus.
2. Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ skiria kasmetinę Stanislovo Rapolionio premiją.

PREMIJOS SKYRIMO TIKSLAS

3. Skatinti mokytojų, kultūros ir meno veikėjų literatūrinę veiklą, tautinį ugdymą, Pietryčių Lietuvos istorinės praeities studijavimą.

PREMIJOS SKYRIMO SĄLYGOS

4. Kūrybiniai darbai ir mokyklų bendruomenių bei nevyriausybių organizacijų siūlymai premijai gauti pateikiami Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ valdybai iki balandžio mėnesio 20 dienos adresu Juodžių g. Nr. 26-1, Marijampolis, LT-13210, Vilniaus r.
5. Premija įteikiama kasmet gegužės mėn. (S. Rapolionio mirties data) Šalčininkų r. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje.
6. Laureatas apdovanojamas Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ diplomu ir pinigine premija.

Jungiančiai krikščionis Lietuvos Biblijos draugijai – 20 metų

LBD 20-metis. Dalyviai

LBD minėjimo dalyviai. Iš kairės: dr. M. Mikalajūnas, V. Kalinauskienė, kun. R. Mizgiris, vysk. M. Sabutis, dr. I. Gudauskienė

2012 m. kovo 24 d. Vilniaus Universitete ir Šv. Jonų bažnyčioje įvyko Lietuvos Biblijos draugijos veiklos 20-mečio renginiai *Viešpaties žodis išlieka per amžius* (1 Pt 1,25).

Universiteto Auloje vyko konferencija, kurią sveikinimo žodžiu ir malda pradėjo Draugijos Prezidentas kun. Ramūnas Mizgiris OFM. Konferenciją vedė Lietuvos liuteronų bažnyčios vysk. Mindaugas Sabutis. Lietuvos Biblijos draugijos narius LR Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus vardu sveikino Socialinės apsaugos ir darbo ministras Donatas Jankauskas, šiltai pasidalinęs ir asmenine gyvenimo patirtimi.

Sveikindami Biblijos draugijos veikla pasidžiaugė kardinolas Audrys Juozas Bačkis, Stačiatikių Vilniaus ir Lietuvos arkivyskupas Inokentijus, Septintosios Dienos adventistų vyskupas Bertoldas Hibneris (Bertold Hibner), Lietuvos evangelikų baptistų bendruomenių sąjungos pirmininkas past. Irmantas Pinkoraitis. Kartu bendrytėje buvo Romos katalikų vysk. Gintaras Grušas ir vysk. Arūnas Poniškaitis, Reformatų bažnyčiai atstovavęs kun. Raimondas Stankevičius, Sekmininkų vysk. Rimantas Kupstys, Sentikių Aukščiausiosios tarybos

pirmininko pav. Jevgenijus Grigorjevas (Евгений Григорьев). Vysk. M. Sabutis perskaitė vysk. Juozo Preikšo bei vysk. Jono Ivanausko sveikinimus. Pasidžiaugta gautais Jungtinių Biblijos draugijų Generalinio sekretoriaus Michaelio Perreau bei Europos Vidurio Rytų regiono sekretoriaus Aleksanderis M. Šveiceris (Alexander M. Schweitzer) sveikinimo laiškais. Taip pat sveikinimo žodį tarė kolegos ir bičiuliai iš Estijos (vad. Jaan Barenson) bei Latvijos (vad. Valdis Teraudkalns) Biblijos draugijų.

Ilgametis LBD vadovas dr. Mykolas Mikalajūnas supažindino su Draugijos kūrimosi ir veiklos pradžios istorija, dabartinę direktorę Vilhelmą Kalinauskienę pristatė įvairiapusę LBD veiklą.

Dr. Ingrida Gudauskienė ir vysk. Mindaugas Sabutis perskaitė bendrą pranešimą *Kodėl Biblija yra skaitoma*.

Susirinkusieji išgirdo jautrų baptistės gydytojos Nijolės Latužienės liudijimą *Su Biblija – į Sibirą* bei katalikės aktorės Dalios Michelevičiūtės įtaigiai skaitytą Evangelijos pagal Joną Prologo fragmentą senąja graikų kalba bei Nobelio literatūros premijos laureato Česlovo Milošo *Lektūrų* fragmentą.

Giedėjo Liudas Mikalauskas, vargonavo Renata Marcinkutė Lesieur ir Renata Moraitė. Svečiams vertėjavo Kęstutis Pulokas, o visos dienos renginius įamžino fotogr. Vidas Girskis (video-foto.lt).

Po minėjimo šventinėse padėkos pamaldose Šv. Jonų bažnyčioje į bendrą malda jungėsi Romos katalikų, Stačiatikių, Liuteronų, Baptistų, Reformatų, Sekmininkų, Septintosios Dienos adventistų ir Laisvųjų krikščionių Bažnyčių atstovai. Po bažnyčios skliautais skambėjo visų pamaldų dalyvių giedotos bendros giesmės. Susirinkusius tikinčiuosius su ekumenine Biblija palaimino kardinolas A. J. Bačkis.

Giedėjo Bernardinų bažnyčios choras LANGAS (vad. Rita Kraucevičiūtė), Liuteronų bažnyčios ansamblis ADOREMUS (vad. ir pamaldų vargonininkė Renata Moraitė), Liuteronų bažnyčios choras (vad. Asta Saldukienė), Reformatų choras GIESMĖ (vad. Janina Pamarnackienė), Stačiatikių Šv. Dvasios vienuolyno choro ansamblis SKITOS (vad. diak. Viktoras Miniotas). Po pamaldų žmonės dar pabendravo prie kavos, pasidalijo išpūdžiais, pabaigai kartu su Adoremus sugiedojo *Airišką ramybės palinkėjimą*.

Lietuvos Biblijos draugiją (LBD) 1992 m. įkūrė aštuonios krikščionių Bažnyčios: Romos katalikų, Stačiatikių, Liuteronų, Baptistų, Reformatų, Sekmininkų, Septintosios Dienos adventistų ir Sentikių. Nuo 2011 m. asocijuota narė – Laisvųjų krikščionių Bažnyčia.

Draugijos tikslas ir veikla – Šventojo Rašto ir susijusios literatūros vertimas, redagavimas, leidimas bei platinimas, kad kiekviena, ieškanti Dievo Žodžio, pasiektų Bibliją.

Pirmoji Biblijos draugija buvo įkurta Didžiojoje Britanijoje 1804 m. Per 20 Biblijos draugijos veiklos metų Lietuvoje išleista 60–65 tūkst. Šventojo Rašto knygų, o atskirai Naujojo Testamento – dar kelis kartus daugiau.

Biblijos draugija veikia Vilniuje, J. Basanavičiaus g. 16-117. Tinklalapis: www.biblijosdraugija.lt, internetinis knygynas: www.biblijatau.lt, facebook – Lietuvos Biblijos Draugija.

Lietuvos Biblijos draugijos inf.
Vido Girskio nuotr. (video-foto.lt).

Viešnagė Lenkijoje

Renata ČESNYTĖ, Vilniaus r. Eitminiškių vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja

Atkelta iš 1 p.

projekto partnerių šalių. Pasidžiaugėme ir mes. Negaisdami laiko veltui jau kitą dieną grožėjomis garsiąja Książ pilimi, didžiausia tvirtove Silezijos regione, garsia išpūdingu senoviniu interjeru bei vokiečių bunkeriais, taip pat aplankėme evangelikų-liuteronų Taikos bažnyčias, kurios 2001 m. įtrauktos į UNESCO pasaulinio paveldo sąrašą kaip tipiškos viduramžių medinės architektūros pavyzdžiai. Šios unikalios bažnyčios – tai tikras Švidnicos miesto pasididžiavimas.

Kitą viešnagės dieną praleidome Vroclavo mieste. Turėjome puikią galimybę pasigrožėti unikaliu Vroclavo senamiesčiu, kuris yra 12 salų, jungiančių 100 tiltų, apsupty, aplankėme universitetą. Mokinius labai sužavėjo gidės papasakota istorija apie vieną šio universiteto studentą, kuris labai mėgo lošti ir pralošė viską, netgi savo drabužius. Todėl dabar universiteto kieme lį puošia nuogo ir vienišo vaikinio statula, laukianti savo meilės.

Lietingas kovo 8-osios rytas nesutrukdė mums pietauti lauke ir aplankyti Sovietų Sąjungos kariuomenės kadaise statytus bunkerius, kuriuose, visų nuostabai, žie-

moja visos Lenkijos šikšnosparniai. Gidas pasakojo, jog labai neįprastai buvo sukurti šie bunkeriai: buvo sulygintas kalnas, pastatyti bunkeriai ir vėl supiltas kalnas. Tą dieną aplankėme ir Legnickie Pole, kur XIII amžiuje vyko mūšis ir jam atminti buvo pastatyta bažnyčia.

Susitikimas su įvairių šalių projekto dalyviais nepraėjo be linksmybių. Legnicos mokykloje vyko koncertas, skirtas svečiams, kuriame šoko ir dainavo mokiniai. Vaikams buvo surengti įvairūs užsiėmimai: sporto varžybos, šokių pamokėlės, pamokos su projekto draugais.

Paskutinį dieną įvyko projekto partnerių darbo susitikimas, jame buvo aptarti nuveikti darbai: kalendoriaus išleidimas, anketos apie elgesio taisykles įvairiose šalyse sudarymas, mandagių žodžių, frazių įvairiomis kalbomis žodyno kūrimas. Pasidžiaugėme, kad šiuo žodynu galės naudotis kiekvienos mokyklos bendruomenė. Susitikime buvo numatyta veikla iki paskutiniojo partnerių susitikimo Latvijoje, kuris įvyks gegužės mėnesį. Iki susitikimo kiekviena šalis turi pristatyti

kitos valstybės elgesio ypatumus. Visi partneriai turi paruošti medžiagą galutinei ataskaitai. Kadangi laiko lieka labai mažai, teks dirbuotis labai sparčiai.

Dienos Lenkijoje prabėgo nepastebimai. Kaimyninės šalies svetingumas mums padarė didžiulį išpūdį ir manome, kad dar ilgai gyvensime buvusios kelionės akimirkomis. Tikimės, kad užsimezgusi tautų draugystė ilgai išliks mūsų atminty.

Šis projektas finansuojamas remiant

Europos Komisijai. Pranešimas atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokią jame pateiktą informaciją naudojimą. Comenius paprogramė yra Mokymosi visą gyvenimą programos dalis, o šią programą Lietuvoje administruoja Švietimo mainų paramos fondas.

Svetlanos Sčastnajos nuotr.

AUTORIŲ DĖMESIUI!

Dėkojame visiems, kurie „Vorutai“ siunčia savo sukurtus rašinius, ir primename, kad rašiniai turėtų būti ne didesni kaip 7 000–8 000 simbolių (spaudos ženklų), iliustracijos ir nuotraukos siunčiamos jpg, tiff formatu. Rašiniai siunčiami el. p. vorutosfondas@voruta.lt. Siunčiami straipsniai turi atitikti kalbos kultūros reikalavimus, t. y. suredaguoti, nuotraukos ir iliustracijos turi turėti metrikas, t. y. reikia nurodyti, kas yra tose nuotraukose, kas nuotraukų autoriai bei šaltiniai.

Kitiems laikraščiams siųsti straipsniai yra nepriimami.

Pagarbiai
Redakcija

Lietuvos nepriklausomybės simbolis

Straipsnis, skirtas Vasario 16-ajai, prisimenant Mindaugą Tomonį

Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 6

1975 m. lapkričio 6 d. Vilniaus m. Tarybų r. prokuratūros tardytojas III klasės teisininkas Indriūnas paėmė paaiškinimą iš Stasio Tomonio:

<...> Mindaugas Tomonis gyveno su šeima Architektų gatvėje. <...> 1972 m. pastebėjome, kad Mindaugas yra psichiškai nesveikas, <...>. Jis pasakojo savo motinai, kad jį kažkas visą laiką seka. <...> 1974 m. Mindaugas turėjo važiuoti į Kryžkalnio paminklo atidarymą, bet jis ten važiuoti atsisakė ir parašė paaiškinimą darbovietėje, <...>, už ką jįsai buvo atleistas iš darbo. <...>. Prieš tai jis gulėjo Vilniaus psichoneurologinėje ligoninėje, Vasaros g. 5. 1975 m. birželio mėn. Mindaugas vėl buvo paguldytas į psichiatrinę ligoninę. Išėjęs iš ligoninės jautėsi gerai. Baigė filosofuoti ir rašyti eilėraščius. <...> Mindaugas buvo parašęs laišką TSKP XXV suvažiavimui. Atrodo, kad šis laiškas yra jo darbovietės kadrų skyriuje. <...> 1975 m. lapkričio 5 d. paskambino iš Mindaugo darbo ir pranešė, kad jo nėra namie. Pradėjus ieškoti, namuose radau Mindaugo žiedą, piniginių radau raštelį, kurį atvežiau į miliciją ir supratome, kad Mindaugo nebėra gyvųjų tarpe. <...>. Paskutiniu laiku Mindaugas buvo linkęs prie religijos. <...> (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47703/3, l. 148, 149).

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje (LKBK) buvo rašoma, kad netekęs galimybės reikštis kūrybiškai, izoliuotas darbo vietoje M. Tomonis pergyveno gilią depresiją, kurią didino artimųjų elgesys. Kadangi Mindaugo tėvas Stasys Tomonis 1941 m. dalyvavo Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) veikloje, KGB šį faktą panaudojo šantažui (LKBK, 1975, Nr. 20).

Stasys Tomonis žurnalistei Daliai Jazukevičiūtei pasakojo: 1975 metų vasarą Mindaugas parašė laišką TSKP XXV suvažiavimui, prašydamas suteikti Lietuvos Nepriklausomybę. Aš išsigandau ir pats pasiūliau sūnui atsigulti į ligoninę, bijojau saugumo nesiliaujančių persekiojimų, norėjau išsaugoti savo vienintelį sūnų, tik nežinojau kaip... Įkalbėjau Mindaugą ten atsigulti – pasislėpti...<...>.

Prisimenu mąstytojo E. Fromo žodžius: „Visa nacija gali klysti, o vienas žmogus būti tei-

sus...“ Jis nenorėjo prisitaikyti, kartoti nesamonių, meluoti... Todėl jį padarė ligoniu, persekiojo, nespausdino jo talentingos kūrybos.

Tėvas pasakojo:

Mindaugui būnant ligoninėje mirė jo motina. Iš ligoninės į laidotuves išleido. Tą patį vakarą turėjo grįžti. Po trijų savaičių išrašė. Duodama vaistų (ligoninėje nustačiau – moditen – depo! – D. J.), gydytoja Stasė Meškauskienė pasakė Mindaugui ir man, kad nustojus leisti vaistus bus gili depresija, gali kilti noras žudyti... Sutrikę išėjom. Mindaugas sakė, kad tie vaistai jį slopina, žlugdo mąstymą, daro jį robotu ir jis jų nevertosių. Pakankamai prileidę ir taip. Išrašė jį 1975 liepos 24 d. Gyventi buvo likę trys mėnesiai. Toliau vaikščiojo į darbą, rašė, rūpinosi savo vaikais. Bet buvo nekalbus, nelinksmas. Jo kūrybos niekas nespausdino (Respublika, 1990, Nr. 64).

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba stengėsi poetą gelbėti, informuodama kitų kraštų rašytojus apie jo daliai (Aidai, 1976, Nr. 1).

Mįslinga Mindaugo žūtis

Netekęs galimybės reikštis kūrybiškai, izoliuotas darbo vietoje, M. Tomonis pergyveno gilią depresiją, kurią dar didino artimųjų elgesys. Kadangi Mindaugo tėvas 1941 m. dalyvavo Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) veikloje, KGB šį faktą išnaudojo šantažui. Saugumo agentai Mindaugą stengėsi paveikti per jo artimuosius. Vilniečių tarpe sklido žinios, kad KGB deda pastangas M. Tomonį sunaikinti – priversti jį patį nutraukti savo gyvenimą (Nenugalėtoji Lietuva, Vilnius, 1993, t. 1.).

Mindaugo sesuo Jūratė žurnalistei pasakojo: 1975 m. per Vėlines, prie mamos kapo, jis pasakė: „Kaip tik vieta netoli, ten galėsit mane palaidoti“. Atrodė, kad tai juodas humoras. Nenujautėm, kad jis jau buvo tam pasiryžęs. Aišku, kas jį pastūmėjo. „Tik sako, – man užtenka ir medinio kryžiaus... (Literatūra ir menas, 1993, Nr. 45.)

Visų Šventųjų dieną su šeima aplanko motinos kapą. Grįžęs su seserimis tariasi, kaip

2011 m. Rodyklė į M. Tomonio žūties vietą (nuotr. iš str. autoriaus archyvo)

gruodžio 1-ąją švęs tėvo šešiasdešimtmetį, o lapkričio 5-ąją išeina į darbą ir vakare į namus nebegrižta... Jo kūną randa ant geležinkelio bėgių netoli Rasų kapinių. Ant to paties geležinkelio, kuriuo sovietai į Sibirą trėmė niekuo nenusikalčiusius mūsų tautiečius, tarp jų ir Mindaugo senelius. Mindaugui buvo tik trisdešimt penkeri... (M. Tomonis, Žinia, Vilnius, 1995, kun. Jono Borutos pratarmė).

M. Tomonis žuvo neaiškiomis aplinkybėmis. Apie jo mirtį milicijos registracijos knygoje tėra tik lakoniškas įrašas: Mindaugas Tomonis tarp Vilniaus ir Pavilnio pateko po traukiniu.

Tos dienos vakarą paskambino, – pasakojo Stasys Tomonis, – paprašė iš ryto ateiti. Kai atėjau, man parodė sūnaus kūną ir atskirai – galvą... Mindaugo akyse buvo sustingęs priešmirtinis siaubas. – Štai čia, – dar kartą parodo 42 pabėgi nuo semaforo S. Tomonis. – Kelio darbininkai pasakojo, kad matė, kaip sūnus krito prieš

artėjantį traukinį, bėgę, bet nespėję... Radau ir tuos žmones, kurie matė sūnų, sėdintį Rasų kapinėse prie Čiurlionio kapo keletą valandų prieš mirtį. M. K. Čiurlionis buvo sūnaus idealas, šviesulys... (Respublika, 1990, Nr. 63).

Lavono teismo medicininio tyrimo aktas Nr. 776: 1975 m. lapkričio 6 d. 12 val. <...> Teismo med. ekspertizės morge, vykdydamas Tarybų r. prokuratūros 1975 m. lapkričio 5 d. nurodymą raštu, teismo med. ekspertas S. Kisielius tyrė pil. Tomonio Mindaugo <...> lavoną. <...> Preliminariniai duomenys: 1975.XI.5 d. lavonas rastas prie geležinkelio sankasos, galva atidalinta nuo kūno <...>. Apžiūros metu 20,30 val. lavonas šiltas <...> Išvada: <...> Pil. Tomonio Mindaugo mirtis įvyko maždaug parą laiko skaitant nuo lavono tyrimo meto, ką patvirtina lavoniniai pakitimai rasti tyrimo metu <...> (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47703/3, l. 154, 155).

Tęsinys kitame numeryje

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai. 2012 m. balandis

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

1587 04 (ar 05) ?? Karaliaučiuje mirė **Baltramiejus Vilentas**, giesmių eiliuotojas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, buvo šio miesto lietuvininkų bažnyčios ev. liuteronų kunigas. Išvertė M. Lutherio mažąjį katekizmą („Enchiridion“, 1575), „Evangelijas ir epistolas“ (1579), paskelbė M. Mažvydo giesmyną.

Gimė apie 1525 m. Lietuvoje.

1942 04 01 Tauragėje mirė **Augustas Aleksandras Vymeris**, švietėjas, nuo 1896 m. Garliavos, Pabijanicos, Vyžainių ir ilgametis Tauragės (1911–1942) ev. liuteronų kunigas. 1913 ar 1914 m. įsteigė blaivystės draugiją, 1919 m. – su kitais Lietuvos ev. liuteronų bažnyčios konsistoriją, 1920 m. – mokytojų kursų. Artimai bendravo su Vydūnu, Martynu Jankumi, Viliumi Gaigalaičiu. Tauragėje buvo organizuota evangeliškos giesmės chorų šventė, veikė keturios evangelikų vaikų pradinės mokyklos, senelių prieglauda. Užrašinėjo liuteronų liaudies giesmių melodijas. 1980 04 26 A. Vymerio, jo žmonos Leontinos (1889–1957) ir dukros Margaritos Vymerytės (1902–1965) palaikai iš uždarytų (1971) Tauragės miesto kapinių perlaidoti Joniškės k. kapinėse.

Gimė 1869 12 16 Geisteriškiuose (Vilkaviškio aps.).

1962 04 01 Klaipėdoje gimė **Valdas Aušra**, teologijos magistras 1994 07 03 Šilutėje išventintas ev. liuteronų kunigu, 2001 08 24 paskirtas Ziono lietuvių parapijos kunigu Čikagoje (Oak Lawn), filos. m. dr. (2010 05 16).

1942 04 02 Mauthauseno koncentracijos stovykloje (Austrija) mirė **Martynas Reisgys** (Reizgys), ūkininkas, aktyvus visuomenės veikėjas, Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas.

Gimė 1886 12 11 Venckuose (Klaipėdos aps.).

1737 04 14 Įsrutyje mirė **Jonas Berentas**, ev. liuteronų kunigas, vertėjas, parengė naują oficialų giesmyną (1732), redagavo pirmąjį Biblijos leidimą (1735).

Gimė 1667 01 18 ten pat.

1977 04 14 Plikiuose gimė **Mindaugas Žilinskis**, KU bakalaurs (2000), išventintas į diakonus, tęsė studijas Leipzigo universitete (2003–2004), Plikiuose **2002 11 09** išventintas į kunigus. Aptarnauja Žem. Naumiesčio, Kintų, Saugų, Ramučių ir Švėkšnos parapijas.

1777 04 15 Nibudžiuose (Gumbinės aps.) gimė **Samuelis Teodoras Cipelis**, mokytojas, ev. liuteronų kunigas, lietuvių dainų rinkėjas, padėjo Liudvikui Rėzai parengti

Bibliją (1816).

Mirė po 1834 m. Karaliaučiuje.

1807 04 15 Bandužiuose (prie Klaipėdos), gimė **Jonas Urbonas**, mokytojas, literatas, poetas.

Mirė 1886 06 12 Įsrutyje.

1987 04 16 Berlyne mirė **Viktoras Falkenhanas**, vokiečių kalbininkas, Humboldtų universitete dėstė lietuvių kalbą. Išleido monografiją apie Bretkūną, vokiškai sukūrė novelių apie jį. Parašė straipsnių apie lietuvių literatūrą enciklopediniam žodynui, išvertė į vokiečių kalbą lietuvių liaudies pasakų.

Gimė 1903 02 11 Katenhofe (Lenkija).

1902 04 19 Lamsočiuose (Šilutės aps.) gimė kunigas **Adomas Gelžinius**, buvęs Kretingos klebonas ir lietuvių ev. liuteronų senjoras, LELB Konsistorijos viceprezidentas.

Mirė 1988 06 22 Braunšveige (Vokietija).

1752 04 22 Vėluvoje mirė **Kristupas Konradas Gericas (Göritz)**, ev. liuteronų kunigas, vyskupas, vertėjas, Karaliaučiaus universiteto profesorius.

Gimė 1677 11 12 Karaliaučiuje.

997 04 23 Drūsėnyje ar Tenkyčiuose (Prūsia) nužudytas **Adalbertas** (tikr. **Vaitiekus**), Prahos vyskupas (983), pirmasis krikščionių

misijonierius Prūsų žemėje, kankinys.

Gimė apie 956 m. Bohemijoje. Palaidotas Prahoje.

1992 04 25 Vilniuje įkurta **Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugija** (pirm. prof. Sigitas Kregždė) yra pasaulietinė, nekonfesinė, nepolitinė dorovinio ir kultūrinio tobulinimosi organizacija, siekianti priminti per pastaruosius 500 metų Reformacijos propaguotas humanistines švietimo, tautiško bei tolerancijos idėjas ir apmąstyti jų gyvybingumą bei prasnę šiandieninėje modernioje, tačiau dažnai kamuojamoje išskirtinių materialinio komforto vertybių ir jų tesiekiančioje, susipriešinusioje visuomenėje.

1852 04 26 Tilžėje gimė **Otto von Maunderode**, vokiečių spaustuvininkas Tilžėje, išleidęs 364 lietuviškas knygas (ir Didžiąjai Lietuvai spaudos draudimo metu).

Mirė 1909 01 17 ten pat.

1732 04 29 Prūsijos karalius **Friedrich Wilhelm I** suteikia prieglaudą **zalcburgiečiams**, kurie 1731 10 31 buvo išvaryti Zalsburgo (Austrija) katalikų arkivyskupo Leopoldo Firmiano ir apsigyveno maro išnaikintuose Rytų Prūsijos kaimuose.

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ

Kas tie skautai?

Iš praeities ir dabarties

Grażina MARECKAITĖ, Vilnius

Taigi kas tie skautai? Amerikos jaunimui, juo labiau Amerikos lietuviams, pateikti tokį klausimą būtų tiesiog nesąmonė. Apie tai klausti lenkų ar čekų jaunuolių irgi būtų daugiau negu keista. O Lietuvoje į tokį „klausimėlį“ ne kiekvienas atsakytų... Lietuvos skautų organizacijos veikla nepastebima ir nepopuliari, nedaranti įtakos šių dienų jaunimo papročiams, mąstymui, gyvenimo būdai. Ar galėtų būti kitaip?

Vos atgavus nepriklausomybę, Sąjūdžio dvasia kurį laiką maitino atsikūrusių skautų entuziazmą. Su džiaugsminga nuostaba matydavome skautų vėliavas, jaunus veidus, džiaugsmės jų pasirodymu viešumoje. Lietuvos skautų judėjimui, ypač organizatoriams naujokams, talkino išeivijos lietuviai. Svarbi buvo jų finansinė parama. Tačiau netrukus Lietuvos skautų organizacijoje prasidėjo nesusipratimai, iškilo organizacinės ir net ideologinės problemos. Žmonės, buvę ir esantys arčiau skautų reikalų, galėtų pateikti daugybę prieštarų faktų ir argumentų, ilgą nesusipratimų ir intrigų sąrašą, trukdžiusį šiai organizacijai augti, ligi pat šių dienų.

Nors į Lietuvos skautų organizacijos reikalus ir dabartines skautų problemas nesigilinau, apie skautybę turiu nemažą istorinių žinių ir nemenką šeimos patirčių bagažą. Kartais tų faktų kam nors prireikia, tad mielai pasidalinu tuo, ką esu sukaupusi apie savo dėdę Praną Žižmarą, priešakyje žinomą okupuotojo Vilniaus lietuvių skautų vadovą, apie jo suburtos Gedimino skautų draugovės įtaką ne tik Vilniaus kraštui, bet ir Lietuvai: tūkstančiai to meto vaikų ir jaunuolių puoselėjo Tėvynės meilę, žavedamiesi Vilniaus skautų žygiais, laikydami juos savo gyvenimo šviesuliais. Tik sovietų Lietuvos vaikai apie skautus nieko nežinojo, o jeigu ir išgirdavo, tai tik kaip apie „buržuazinių nacionalistų išperas“.

1989 m. sužinojusi, kad atsikūrė skautų organizacija, suradau jų būstinę (Vilniuje ant Tauro kalno, buvusiuose Profsajungų rūmuose) ir pakviečiau susitikti su „autentiškais“ priešakio skautais, mano tėvu bei dėdės Žižmaro auklėtiniais. Senieji „žižmariai“, nors ir ragavę Sibiro, buvo išlaikę gerą atmintį, žinojo daugybę įdomių istorijų. Senųjų skautų – žurnalistikos veteranų Petro Averkos, Kazimiero Umbražiūno – pasakojimai apie pavergtą Vilniaus lietuvių skautų „išdaigas“ skambėjo kaip nuotykių romano ištraukos. Kai kuriuos dalykus tada išgirdau pirmą kartą. Nežinia, kokią įspūdį „postsovietinio“ jaunimo, naujųjų skautų sąmonėje paliko jų pirmtakų kalbos. Atrodė, kad jiems buvo nelabai suprantamas senųjų idealizmas, jų „prieš amžius“ nuveikti darbai. Nejaugi viską vėl reikia pradėti ir atrasti iš naujo?

Kiek tenka bendrauti su vyriausios kartos žmonėmis – vienas po kito jie mus palieka – visi jie liudija, kad tauriausias vaikystės pamokas ir geriausius įpročius gavo skautų organizacijoje. Kokios įkvėpiančios nuotraukos išlikusios mano dėdės albume! Kokie šviesūs jaunuolių veidai, kokie gražūs jų ritualai, kokie taurūs tikslai! Tūkstančiai vaikų ir jaunuolių augo, vadovaudamiesi skautų priesaku *Dievui – Tėvynei – artimui*. Žmonės, kurių vaikystę ir jaunystę nušvietė skautiškų idealų šviesa, išliko šviesūs ligi savo gyvenimo pabaigos.

Dar visai neseniai kalbėjau su nuostabiai tauria asmenybe – 103 metų sulaukusia akių gydytoja, sena vilniete, jau a. a. Ale Karužaitė-Vilimiene. Moteris sakė, kad visą gyvenimą vadovavosi skautų organizacijoje įsisąmonintomis tiesomis ir net pačiais tamsiausiais istoriniais laikais netarnavo kitokiems dievams, negu tie, kuriais tikėjo vaikystėje.

Neseniai buvo minimas pasaulinės skautų organizacijos įkūrėjas Robertas Baden-Pauelis (Robert Baden-Powell). Bet tik

nedaugelis pažįsta Lietuvos skautų istoriją ir painius, sudėtingus šios organizacijos likimo kelius. Pirmieji lietuvių skautai įsikūrė 1918 m. lapkričio mėn. sostinėje Vilniuje. Štai kokia spalvinga ta praeitis, kurią aprašo P. Svyra 1939 m. žurnale „Lietuviškas baras“: *Pradžioje skautų buvo nedaug: 10 berniukų ir 2 mergaitės. Šie „Dvylika apaštalių“ davė pradžią vėlesniosioms draugovėms: I-jai Vytauto – skautų ir II-jai Birutės – skaučių. Šių skautų vadas buvo P. Jurgelevičius, globėjas – I-os Vilniaus vyrų gimnazijos direktorius M. Biržiška, o pirmasis rėmėjas (paaukojęs 100 markių) – karininkas J. Juozapavičius. Daugumai pirmųjų skautų žuvo kovose dėl mūsų tautos nepriklausomybės [...] Vilniuje iki 1925 m. apie lietuvių skautus ir galvoti buvo sunku, nes trūko jiems specialistų-vadovų. Pagaliau nebuvo ir kitų tinkamų sąlygų. Bet štai 1925 metais grįžta iš Kaukazo Pranas Žižmaras, (P. Ž. grįžo 1922 m. – G. M.) kuris, kaip gerai susipažinęs su skautų istorija, skautiškąja veikla ir ideologija, tų metų metų vasario mėn. 16 d. Pranciškonų bendrabutyje įkūrė Gedimino Vilkių skiltį. [...] Apie jų įsikūrimą pradžioje žinojo tik dr. J. Basanavičius, kuris buvo Gedimino Vilkių garbės narys – garbės skautas. Gedimino Vilki, nors suėgęs darė uždarą langus, ižiebė žvakę ir pūs garsiai giedodami Tautos himną, tačiau dirbo atsidėję, laukdami giedresnių valandų.*

...Šiuos pamąstymus paskatino neseniai per Vilniaus radiją girdėta Lietuvos skautijos vyr. skautininko Tomo Rakovo kalba. Nušvietęs dabartinių skautų veiklos gaires, kurių svarbiausia – išsklavimas gamtoje, vyr. skautininkas toje radijo laidėlėje nė neužsiminė apie kokius nors jo vadovaujamų skautų idealus, apie Tėvyne, apie pareigą visuomenei. Tokių sąvokų žodyne tarsi nėra (tikėjimo tiesos šiuolaikiniams skautams taip pat neegzistuoja). Pasirodo, „pasenusi“ skautijos priesaka *Dievui – Tėvynei – artimui* šiais laikais pakeitė kitas, įrašytas skautų programoje – *Pramoga su tikslu!* Ak tos pramogos! Vienas pradedantis skautas internetiniame skautų puslapyje džiaugiasi patirtais išpūdžiais: „Šiandien grįžau namo visas purvinas. Buvau pirmoje stovykloje, kurioje tapau skautu. Visą savaitę gyvenome miške, palapinėse. [...] O vieną dieną į stovyklą įsiveržė indėnai!“ O vyr. skautininkas T. Rakovas ten pat aiškina, kodėl verta būti skautu: „Mes smagiai leidžiame laiką žaisdami, keliaudami, vakarodami prie laužų, bet tai nėra vien tuščios pramogos. Taip mes mokomės, augame ir tobulėjame“. Ir tai viskas? Ką reiškia žmogaus tobulėjimas? Skautų žodyne vyrauja žodžiai: *bendraminčiai* (apie ką mintija tie bendraminčiai?), *draugai, valgio gaminimas, sklandymas, buriavimas, nuotyčiai, pramogos, kelionės*. Patrauklausios, žinoma, kelionės į užsienį, pasinaudojus tarptautinės skautų organizacijos WOSM teikiamomis galimybėmis.

Niekas neneigia, kad visa tai gražu ir reikalinga vaikams, paaugliams, jaunimėliui. Bet nejaugi vien tai? Atidžiai ieškojau skautų dėstomuose tiksluose nors kokios užuominos apie aukštesnį idealą, apie Tėvynės meilę ar pasiaukojimą. Neračiau. Neračiau ir minčių apie blaivų gyvenimą, apie teigiamų pavyzdžių skleidimą tarp jaunimo, apie konkrečius darbus puošiant ir gražinant savo aplinką, šalį.

Vienas skautukas nusiskundė savo tėvams, kad dabar Lietuvoje tokia atmosfera, kad nejaugi viešumoje pasirodyti su trispalve – nežinau, kuo gali būti apkaltintas. Iš kur tas spaudimas? Iš Vakarų ar iš Rytų? Skautai – tarptautinė organizacija. To nepa-neigsi. Bet jeigu nebėra senosios vertybių hierarchijos – tai kokia gi naujoji? Kas pirmoje eilėje? Kas antroje? *Pramoga ...su tikslu?*

Puiku, jeigu skautai nesikeičia, neteplioja sienų, negirtuokliauja, nerūko... Bet kodėl jie pesimizmu apkrėstoje, kriminalizuotoje aplinkoje tokie neryškūs, beveik nematomi? Aišku, kaip ir visiems, jiems trūksta lėšų,

nėra galimybių plačiau išsiskleisti... Be to, skautai, kaip ir bet kuris pozityvus reiškiny, visiškai nedomina mūsų žiniasklaidos – nedomina nei jų spalvingos šventės, nei problemos, nei asmenybės. Nebent įsiveltų į kokį bjaurų skandalingą įvykį...

Kai vasarom Vilnių užplūsta skautai iš

Lenkijos – uniformuoti, pasipuošę ženkliais, juostelėmis, kepuraitėmis – jų klegesio pilnos sostinės gatvės, o jų kelias į miestą prasideda nuo maldos prie Aušros Vartų.

Kur prasideda Lietuvos skautų kelias ir kur jis veda?

Vilniaus skautai stovyklauja su Latvijos skautais (antras iš kairės - Pranas Žižmaras)

Vilniaus skautai Panemunės stovykloje Kaune 1928 m.

Vilniaus skautai Kauno aerodrome 1928 m.

Katalikiškos pagrindžio spaudos organizatorius – kunigas Pranas Račiūnas

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

Šiais metais minime legendinio Lietuvos katalikų pagrindžio periodinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika“ 40-metį. Šis 1972 m. Simne Sigito Tamkevičiaus iniciatyva pasirodęs leidinys keldavo daug problemų to meto sovietinės imperijos režimui, kuris tuo metu kaip tik ieškojo kompromiso su Vakarų demokratinėmis valstybėmis ir buvo pasirašęs žmogaus teisių susitarimus. Todėl žinios apie KGB (Valstybės saugumo komitetas) represijas prieš tikinčiuosius, ypač pasiekiančios Vakarų pasaulio informacines priemones, transliuojamos ir radijo kanalais, buvo tikrai neparankios ir nenaudingos sovietų režimui. Ta proga norėčiau pristatyti vieną pagrindžio lietuviškos periodinės spaudos organizatorių – kunigą Praną Račiūną.

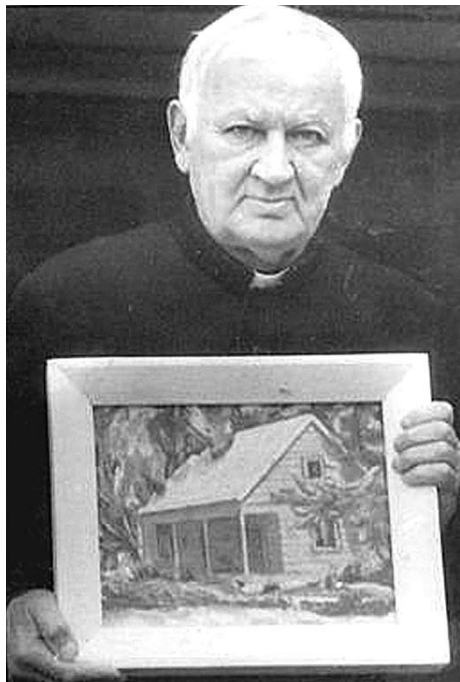
1919 m. kovo 28 d. Marijampolėje gimė kunigas, bibliofilas ir kolekcininkas, politinis kalnys, visuomenininkas P. Račiūnas. Mokydamasis Marijampolės marijonų gimnazijos septintoje klasėje, 1936 m. įstojo į marijonų vienuoliją. 1938-aisiais baigęs gimnaziją, lankė marijonų vienuolijos filosofijos kursus, o 1940 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultetą. 1943 m. gegužės 2 d. išventintas kunigu. 1944 m. baigė Teologijos fakulteto Kanonų skyrių apgynes kanonų teisės licenciato laipsnį. Vikaru dirbo Varėnoje, 1945 m. paskirtas Panevėžio Švč. M. Marijos viešos koplyčios rektoriumi ir Panevėžio II Marijonų vienuolijos namo vyresniuoju, kartu atliko ir mokyklų kapeliono pareigas. 1947–1949 m. darbavosi Kaune, prie Šv. Gertrūdės ir studentų bažnyčių. 1949 m. birželio 4 d. sovietų valdžios suimtas, o 1950 m. nuteistas 25 metams lagerio.

Kalėjo Vorkutoje, Taišete ir Mordovijoje. Nors ir būdamas nelaisvėje, per tarpininkus perduodavo informaciją Vatikanui apie bažnyčios persekiojimus, dirbo ir kūrybinį bei mokslinį darbą. Kunigo studijų sritys buvo asketika, moralinės ir bažnytinės teisės klausimai, Lietuvos bažnyčios istorija. Ypač daug kunigas P. Račiūnas nuveikė nelegaliai siųsdamas religinę literatūrą į Lietuvą iš tremties ir įkalinimo vietų. Laikė šv. Mišias kasyklų požemiuose, klausė išpažinčių, teikė sakramentus. Išėjęs į laisvę, 1965 m. paskirtas Gerdašių parapijos klebonu, 1970 m. perkeltas į Paluobių parapiją. Čia surinko gausią etnografinės medžiagos kolekciją, klėtėleje įrengė senienų muziejų², parengė žurnalo „Aušra“ pirmąjį numerį, bendradarbiavo leidžiant „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką“. Ekspонатus daugiausia rinkdavo iš vietos žmonių. Į ekspedicijas dažniausiai išsiruodavo motociklu. Kadangi nebuvo labai įgudęs vairuotojas, tai pagal motociklo paliktas vėžes parapijiečiai lengvai atsek-davo, kuria kryptimi klebonas išvažiavęs rinkti senienų. Kun. P. Račiūnas net per pamokslus prašydavo, kad jam suneštų senas maldaknyges. Jis išigijo ir kai kurių kunigų vertingas bibliotekas. Nemažai ekspонатų jam padėjo surinkti alytiškis žurnalistas ir istorikas Henrikas Rimkus.

1980 m. kun. P. Račiūnas perkeltas į Alytų. Per pamokslus Alytuje jis nuosekliai kalbėjo apie Lietuvos istoriją, nepaisydami represijų eidavo klausytis šio kunigo moksleiviai. Beje, kai paaiškėjo, kas klebonaus Alytuje, kad atvažiuoja kunigas su 30 000 knygų biblioteka, partkomas nuleido rankas. „Mes šito kunigo – neįveiksime,“ – taip sakė patyrę nomenklatūrininkai privačiuose pokalbiuose ir savo pasitarimuose, iš kurių vis tiek nutekėdavo informacija.

Dar galima paminėti, kad jis šventoriuje atstatė varpinę, o metalą varpams sunešė parapijiečiai, atsiliepe į klebono prašymą.

Vos susikūrus Alytaus Sąjūdžio iniciatyvinei grupei klebonas atėjo jau į antrą posėdį, sukeldamas tikrą audrą šalia Dailės mokyklos kitame pastate dirbusiems partijos komiteto klerkams. Jis iš karto tapo visatei-

Pranas Račiūnas

siu iniciatyvinės grupės nariu, dažnai būdavo, kad klebono žodis tapdavo lemiama ir galutinis. Per pirmąjį Alytaus Sąjūdžio mitingą Dainų slėnyje klebonas P. Račiūnas sulaukė neregėtų iki tol Dzūkijos sostinėje ovacijų ir pritarimo. Kai jo kalbą sąjūdininkai iškabino savo stende miesto centre, net du kartus naktimis jį kažkas išdaužė ir mašinėlė rašytą tekstą pavogė.

Klebonas pasižymėjo ypač subtilia tolerancija, jis suprato, kad tarp sąjūdininkų yra nepraktikuojančių katalikų, išsituokusių, komunistų, bet į visus žvelgė su supratimu ir vienijo dėl svarbiausiojo tikslo. Kai saugumiečiai prigąsdino visas Alytaus mašininkes, kad negalima spausdinti bet kokio teksto, kur parašytas žodis „Sąjūdis“ (nors vis tiek trys drąsios alytiškės to nepaisė) klebonas P. Račiūnas sąjūdininkams paskolino rašomąją mašinėlę, kad turėtų kuo rašyti tekstus į stendus, „Alytaus Sąjūdžio“ laikraštį, rezoliucijas, protestus ir pareiškimus tuometei valdžiai. Ne vienas sąjūdininkų posėdis prasitęsavo klebonijoje, o apie savo muziejaus ekspонатus kunigas kiekvienam aiškino kantriai ir jausdamas malonumą. Netgi laukiant blogiausio Dainuotjančios revoliucijos posūkio, buvo sutarta, kad Alytaus Šv. Angelų bažnyčioje susitiks sąjūdininkai ir keisis informacija. Kunigas P. Račiūnas kiekvienam Alytaus Sąjūdžio tarybos nariui padovanojo Austrijoje lietuviškai išleista Naująjį Testamentą. Klebonas pašventino Lietuvos Trispalves, kurių viena buvo iškelta virš Šaulių namų, o kita – virš naujosios miesto rotušės. Žmonių buvo tiek, kad net netilpo į šventorių, iškilminga eisena driekėsi per visą Alytaus centrą, o partkomiečių šėliojimai po iškilmų jau negąsdino ne tik klebono, kuris niekada nieko nebijojo, ne tik sąjūdininkų, o ir visų alytiškių.

Kunigas P. Račiūnas buvo išrinktas į Alytaus Sąjūdžio tarybą, per Steigiamąjį Sąjūdžio suvažiavimą – į Lietuvos Sąjūdžio Seimą. Jis tryško laime ir vos spėjo priiminti sveikinimus, kai išgirdo žinią, kad grąžinta Katedra.

Kai klebonas, taip jį tuomet vadino visi alytiškiai, šventė 70-metį, Alytaus sąjūdininkai visą vakarą praleido klebonijoje, prie milžiniško dydžio torto, vis klausydamiesi, kalbėdami ir džiaugdamiesi, kad toks kunigas, vienuolis nuo pirmųjų posėdžių būna su jais, ir į jo nuomone visuomet galima pasiremti ir juo pasitikėti.

1990-aisiais, paskirtas Tabariškių parapijos klebonu, kartu rūpinosi ir Lietuvos žemės ūkio akademijos pastoracija, Ekonomikos fakultete dėstė krikščioniškąją etiką, dalyvavo

Prano Račiūno pasirašyti religiniai paveikslėliai

akademijos kultūriniame gyvenime.

Savo surinktą etnografinę medžiagą 1992 m. perdavė LŽŪA muziejui. 2005 m. akademijoje įsteigtas karjeros centras, kuriame kunigo P. Račiūno kolekcijos pagrindu įrengta senojo Lietuvos kaimo buities daiktų ekspozicija².

Kun. P. Račiūnas daug metų ėjo Lietuvos marijonų vienuolijos provincijolo pareigas. Mokėjo pagrindines Europos tautų kalbas, kurį laiką dirbo Maskvos katalikų Šv. Liudviko parapijos klebonu. Kunigo veikla neapsiribojo tik savos parapijos gyvenimu. Kunigą ir vienuolį P. Račiūną kvietė į kitas parapijas sakyti pamokslų atlaiduose ir re-kolekcijose, jis rūpinosi misijomis Ukrainoje, Armėnijoje, Vidurinėje Azijoje, Sibire, palaikė ryšius su Estijos ir Latvijos katalikais.

Nenuilstantis kunigas buvo vienas pagrindinės kunigų seminarijos prie marijonų vienuolijos kūrėjų ir vadovų, parengusių 25 kunigus. Sovietmečiu kunigybei kandidatų atrinkdavo ne Kauno kunigų seminarijos vadovybė, bet civilinės valdžios pareigūnai, stengėsi, kad į seminariją patektų kuo daugiau netinkamų kandidatų. Per KGB pareigūnų pirmiausia atkalbinėdavo, kad jaunuolis nestotų į kunigų seminariją, siūlydavosi padėti istoti į kitą aukštąją mokyklą. Nepavykus įtikinti, KGB stengdavosi toki bent užverbuoti savo agentu. Todėl ir įkurta slaptoji kunigų seminarija. Sovietiniams pareigūnams ji kėlė didžiulį susirūpinimą, nes kontroliuoti jos nesugebėjo. Valdžia slaptosios seminarijos veiklą stengėsi likviduoti pasitelkusi vyskopus ir net Vatikaną. Kai kurie vyskupai stengėsi net išgauti popiežiaus pritarimą dėl „katakombinės“ seminarijos uždraudimo. Tačiau popiežius rėmė kunigo P. Račiūno veiklą ir tokio sutikimo nedavė. Aišku, seminarijos slaptumą ilgai išlaikyti buvo sunku. Kunigaujant Paluobiuose, kartą apsilankė nekvesti svečiai. Kun. Pranas atsakė diplomatiškai: „Jei ne aš ruošiu, ruoš kiti. Ruošdamas stengsiuosi nenuiteikti jų prieš tarybinę santvarką“. Tą

kartą svečiai numojo ranka ir išvažiavo. O slaptoji seminarija veikė toliau. Dideliu sunkumu tapo tai, kad slapta išventintas kunigas neturėjo nuolatinės darbo vietos. Tokiais atvejais važiuodavo į Sibirą, Armėniją. Pirmiausia siųsdavo seseris vienuoles, jos pamokydavo vietinius žmones katekizmo. Vėliau atvažiuodavo kunigas – aprūpindavo sakramentais. Kada atvažiuodavo moterys, saugumas mažiau kreipdavo dėmesį. Vienuolėms paruošus žmones tikėjimo dalykų, kunigas atvažiuodavo vakare. Per naktį jis klausydavo išpažinčių, krikštydavo, ryte aukodavo šv. Mišias ir išvažiuodavo.

Tik po kurio laiko saugumas susidomėdavo: „Kas čia pas jus buvo?“ – „Kunigas“. „Ką veikė?“ – „Krikštijo“. „Kur jis dabar?“ – „Išvyko“.

Nenorint turėti slapto, saugumo nekontroliuojamų kunigų, valdžiai pamažu teko Kaune didinti kunigų seminarijos klierikų skaičių. Mat, baimintasi pagrindinės katalikų bažnyčios išplitimo Lietuvoje.

Nuo 1976 m. kunigas P. Račiūnas palaikė ryšius su Vilniaus universiteto vadovybe. Kartkartėmis VU bibliotekai perduodavo vertingų ir retų leidinių bei rankraštinių medžiagų. 1989 m. VU bibliotekos Rankraščių skyriuje įkurtas Prano Račiūno asmens fondas (F 187). 1997 m. mirus kunigui P. Račiūnui, visas jo archyvas perduotas VUB RS. Šiame archyve tarp visų dokumentų buvo ir apie 1000 egzempliorių pagrindžio leidinių³.

Literatūra

¹ ALEKNAVIČIUS Bernardas. Lietuviškų klėtelių godos // XXI amžius. 2004, nr. 25, p. 5, 7.

² ŽULYS Benjaminas. Lietuvos kaimo panorama // XXI amžius. 2005, nr. 74, p. 1.

³ PADRĖZAITĖ Evelina. Pagrindžio spauda Vilniaus universiteto bibliotekos Prano Račiūno asmens fonde // Knygotyra. 2001, nr. 37.

Tęsinys kitame numeryje

Pratarmė lietuviškajam leidimui

Artūras ANDRIUŠAITIS, Vilnius

ŠIA KNYGA* sunku skaityti. Tai šiurpi žudiko išpažintis. Pavėluota atgaila dėl to, ko niekada nebesugrąžinsi – daugybės prazudytų jaunų sielų. Tai knyga apie tai, ką iš jaunos atviros būtybės padaro šovinizmas, skiepijamas jai nuo mažumės. Tad perženkime pasibaisėjimo slenkstį ir leiskimės į kelionę po tamsiausius žmogiškosios sielos užkaborius...

Stefanas Dombskis (Stefan Dąbski) gimė 1925 m. gruodžio 3 d. Nosuvkos palivarke, Žešovo vaivadijoje, Lenkijoje, grafo Kazimiežo Dombskio (Kazimierz Dąbski) ir Ados Jendżejowicz-Dąbska (Ada Jędrzejowicz-Dąbska) šeimoje. Jo gimtosios vietos – tai etninis ukrainiečių ir lenkų paribys Galicijoje. Stefano vaikystė nebuvo normali. Anksti, 1934 m., mirė motina, tvarkiusi ūkius Nosuvkoje ir Dylonguvkoje. Tėvas grafas Kazimiežas Dombskis vaikais nesirūpino ir 1939 m. išvyko į Kolumbiją, o iš ten į Jungtines Amerikos Valstijas, kur 1947–1952 m. Niujorke buvo lenkiško laikraščio „Nowy Dziennik“ („Naujasis dienraštis“) vyriausiasis redaktorius. Stefaną ir jo brolių Stanislavą (Stanisław Dąbski) po motinos mirties globojo jų netekėjusi teta. Broliai išsiskyrė 1945 m., kai liepos mėnesį Stefaną su kitais išaiškintais savo kuopos kariais buvo permestas į Vakarus. Atsidūręs amerikiečių okupacinėje zonoje Vokietijoje, tarnavo sargybos kuopoje netoli Niurnbergo. Stanislavą dėl brolio pabėgimo iš Lenkijos suėmė komunistinis saugumas; išėjęs iš kalėjimo, būdamas vos 26-erių, 1948 m. jis mirė nuo džiovos.

Penktojo dešimtmečio pabaigoje Stefaną žaidė profesionalų futbolą. 1950 m., tėvui padedant, emigravo į JAV. Gyveno Čikagoje, nuo 1976-ųjų – Majamyje. Negalėjo sau rasti vietos – vertėsi atsitiktiniais nekalifikuotais darbais (transporto, prekybos srityse), dažnai juos keitė. Du kartus išsiskyrė, jo vienintelė, jau Amžinybėn išėjusi, duktė suaugusi nepalaikė su juo ryšių.

Aštuntajame dešimtmetyje S. Dombskis pradėjo rašyti atsiminimus. Matyt, tai jam nebuvo lengvas potyris. Rašė juos keliolika metų. Juos bebaigdamas (nutrūksta tik pačioje pabaigoje, viduryje sakinio), sunkiai sirgdamas, 1993-iais nusišovė.

2005 m. 177 puslapių kompiuteriu surinktas atsiminimų tekstas pateko į visuomeninį „Kartos“ fondą (Fundacja Ośrodka KARTA) Lenkijoje. Jį perdavė S. Dombskio giminės – Kristina Dombska-Nikols (Krysztyna Dąbska-Nichols) ir Aleksandras Dombskis (Aleksander Dąbski). Pirmą kartą platūs atsiminimų fragmentai buvo

paskelbti 2006 m. ketvirtiniame fondo žurnale „Karta“ (Nr. 47). 2010 m. „Kartos“ fondas atsiminimus išleido atskira knyga pavadinimu *Egzekutorius* (*Egzekutor*). Knyga Lenkijoje iš karto tapo populiariausia, susidomėjimas ja neslūgsta iki šiol.

Vos tik pasirodė atsiminimų fragmentai iš karto susilaukė įnirtingo Armijos Krajovos (Armia Krajowa, AK) veteranų pasipiktinimo bei pasmerkimo. Protestavo Pasaulinė AK karių sąjunga (Światowy Związek Żołnierzy AK, ŚZZAK), regioniniai Lenkijos AK veteranų skyriai. Išėjusi knyga sukėlė dar didesnį šių „kovotojų“ įsiūtį. Kodėl? Todėl, kad antraštinis *Egzekutorius* pirmą kartą atskleidžia tiesą apie Armijos Krajovos nusikaltimus.

Armija Krajova buvo viena didžiausių karinių pasipriešinimo organizacijų Antrojo pasaulinio karo metais. Jos indėlis kovoje su Lenkiją okupavusiais naciais didelis. Tačiau organizacijos veiklą lydi daugybė prieštaraimų, o dažnai – ir nusikaltimų šleifas. Ypač tai pasakytina apie AK veiklą tarpukario Lenkijos okupuotose teritorijose – Rytų Lietuvoje, Vakarų Baltarusijoje ir Vakarų Ukrainoje.

Ar Armijos Krajovos veikla nusikaltimais išsiskyrė tik iki 1939 m. okupuotose Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos žemėse, ar Lenkijoje buvo kitaip? *Egzekatoriaus* atsiminimai leidžia teigti, kad labai panašūs procesai vyko visoje tarpukariu Lenkijos kontroliuotoje teritorijoje. Panašūs todėl, kad juos sukėlusios priežastys – tos pačios.

Apie ką mums pasakoja *Egzekutorius*? Jis labai dažnai mini „šūvį į pakaušį“ – tai tarsi jo įprasta „darbo“ (*robota*) priemonė. Ar tai kažko neprimena? Tai labai primena bolševikų ir nacių braižą. Taip pat ši braižžinome iš 1919–1920 m., kai lenkų agresoriai taip žudė karo belaisvius¹, ir iš 1939 m., kai lygiai taip pat lenkų prižiūrėtojai šaudė iš Sv. Kryžiaus kalėjimo varomus kalinius².

Egzekutorius lyg su ironija pareiškia: *Dėl įdomumo sunaikinome visus Volksdeutsche*³... O juk tai buvo vokiečių tautybės buvę Lenkijos piliečiai. Kraują stingdo makabriškos ukrainiečių civilių gyventojų skerdynių scenos. Kankinių mirtis jų laukė vien dėl to, kad gimė ukrainiečiais. O juk jie buvo ukrainiečių tautybės Lenkijos piliečiai. Argi tai ne etniniai valymai? Kaip tai panašu į 1944 m. liepos lietuvių žudynes Vilniuje vien už tai, kad jie buvo lietuviai.

Egzekutorius vaizdžiai aprašo AK bendradarbiavimą su komunistine Lenkijos milicija. Ar tai neprimena AK ben-

dradarbiavimo su vokiečių, o paskui su sovietų okupantais Lietuvoje? Apginkluoti vokiečių kovai su bolševikų partizanais, po to su savo naujaisiais sąjungininkais sovietais 1944 m. vasarą griovė ir deginę Vilnių, galiausiai savo bolševikinių draugų likviduoti.

Egzekutorius gėrisi klasta apgaunant priešą – tai aprašoma Pilmano (Pillman) sušaudymo epizode. Tikslas pateisina priemonės. Kaip mums tai gerai pažįstama iš visos santykių su Lenkija istorijos.

Egzekutorius rašo apie pasibaisėtiną beatodairiškumą ir žiaurumą vykdant vadovybės įsakymus. Lygiai taip pat AK galvažudžiai elgėsi ir Lietuvoje.

Egzekutorius atskleidžia ir dar vieną mums Lietuvoje gerai žinomą aspektą – aktyvų bažnyčios dalyvavimą AK veikloje. Pabaisa kunigo mantija privertė jį nužudyti savo vaikystės draugą. Fanatikams negaliojo Aukščiausiojo įsakymai – kaip mums tai gerai pažįstama iš lenkų „apaštalavimo“ mūsų žemėje.

Autorius pabrėžia, kad AK nusikaltimai nebuvo kažkokių pavienių sadistų veiksmai – jis nurodo, jog tai buvo daroma su visišku AK vadovybės pritarimu.

Kai Stefaną išstojo į AK, jis buvo vaikas – vos 16-os metų. Jis rašo, kad tokių kaip jis buvo absoliuti dauguma. Štai kokius „karius“, išauklėtus fanatizmo dvasia, jų vadaai siūsdavo žudyti žmonių „Lenkijos vardan“.

S. Dombskis rašo: *Pasibaigus karui daugelį metų bandžiau analizuoti save patį ir galiausiai pripažinau, jog tokį žvėriškumo laipsnį pasiekiau daugiausia dėl mano auklėjimo vaikystėje – perdėtai patriotinėje atmosferoje*. Kaip stebėtina! Šis prisipažinimas koreliuoja su kitu, dar gerokai iki karo parašytu prancūzo Renė Martelio (René Martel) tekstu: *Jau kelinti metai esame priversti būti Lenkijos imperialistinių idėjų atgijimo liudininkais. Tai yra ta pati psichozė, ta pati kitų tautų niekinimo ir naikino dvasia, tas pats klaidų ir kvailysčių svaigulys – ką mūsų seneliai švelniai vadino „nesaikingumu“*. Vienas labiausiai aliarmuojančių simptomų Lenkijoje yra intelektualinis ir moralinis jaunuomenės nuodijimas knygomis ir vadovėliais, kurie, persunkti lenkų tautos didybės manijomis, sistemingai ardo vaiko sielą, skiepydami jam neapykantos jausmą⁴.

Autorius stebėtinai tiksliai įvardijo savo tapimo monstru priežastį – šovinistinę Lenkijos jaunimo auklėjimą, nuo pat mažens diegusį neapykantą kitoms tautoms ir kitaip mąstantiems žmonėms.

Ar šiandieninė Lenkija pasikeitė? Mąstant „kresų“ pasiutpolkę, nežabotą agre-

Knygos viršelis

syvų kišimasi į kitų suverenių valstybių vidaus reikalus, atvirai antivalstybinių organizacijų tose šalyse rėmimą, šovininė ir revanšistinė retorika, sklindančia iš jos aukščiausių oficialių pareigūnų lūpų, beatodairišką tautinių mažumų persekiojimą, barbarišką jų istorijos ir kultūros paminklų naikinimą, ciniškai kalbant apie „demokratijos rojų“ toje šalyje, makiavelinį savo jaunosios kartos nuodijimą suklasota istorija, fariziejiską bažnyčios naudojimą savo šovininistinėse machinacijose – tegul kiekvienas pats sau atsako į šį klausimą.

Ši knyga – tai rūstus perspėjimas, įtaigus raginimas būti budriems ir neturėti iliuzijų.

Literatūra

¹RUSECKAS, Petras. *Savanorių žygiai*, t. 2, Kaunas, 1937, p. 325–336.

²CICĖNAS, Jeronimas. *Vilnius tarp audrų*, Vilnius, 2010, p. 236–237.

³Vokiečiai tautybės, ne pilietybės prasme. Aprašomuoju laikotarpiu jie jau buvo Vokietijos piliečiai, bet pavadinimas išliko, nes buvo kilę ne iš Vokietijos. – *Vert.*

⁴MARTEL, René. *France et la Pologne. Réalités de l'Est européen*, Paris, 1931.

* *Egzekutorius* : Armijos Krajovos žudiko išpažintis / Stefan Dąbski. – Vilnius : Artūras Andriušaitis ir partneriai, 2012. – 120 p. – ISBN 978-609-95348-0-0

Knygos

Edmundas SIMANAITIS, Jonava

Atkelta iš 6 p.

maišto formos, būdingos Vilniui ir Kaunui, o veikiau institucinė profesinės veiklos terpė (Klaipėdos Vydūno klubas buvo išimtis). Kaip tik čia susiformavo kultūrinio nepasitenkinimo pozicija, Sąjūdžio transformuota į naują pilietišumą.

Nerimastingumo židinių tinklo kuriama ankstyvoji klaipėdietiško Sąjūdžio tapatybė, nors ir margaspalvė, per konfrontaciją buvo formuojama tuo metu vyrausio „tarybinio miesto“ tapatybės diskurso ir miesto plėtros sukeltų problemų: pramonės įmonių taršos, urbanistinės plėtros, naikinant istorinį paveldą, miesto (ir Mažosios Lietuvos) istorinės Atminties slopinimo ir jos materialių apraiškų naikinimo. Akivaizdus ir profesionalus susidūrimas su šiomis

problemomis veikė kaip tam tikras katalizatorius, skatinęs pirmuosius sąjūdininkus burtis į tai, ką galima pavadinti klaipėdišku Sąjūdžiu“ (374 p.).

Sovietmečiu, prisidengiant sovietizacijos iškaba, Klaipėda buvo gana stipriai rusinama. Sovietizmo paveldas kurį laiką trukdė uostamiesčio sąjūdininkams aktyviau įsijungti į Atgimimo veiklą. Vykdamas Kremliaus tariamą „internacionalinę politiką“ Lietuvoje, kaip ir kitose sovietinėse respublikose, buvo brukama rusų kalba. Sąjūdžio politika nebuvo nukreipta prieš rusų kalbą, tačiau atkūrus valstybingumą lietuvių kalba tapo valstybine. Taip byloja Konstitucijos 14 straipsnis. Sovietizmo paveldas kurį laiką trukdė uostamiesčio

sąjūdininkams aktyviau veikti Atgimimo pradžioje.

Tremtinių pritarimas nekėlė abejonių

„Tremties tema, ilgą laiką buvusi tabu, buvo iškelta per Sąjūdžio renginius – daug kam tuo metu nežinomos istorinės tiesos atskleidimas mažino sovietinio režimo legitimumą, o kartu sutvirtino Sąjūdžio pozicijas. Patys tremtiniai vieneru bijojo, kitur patys norėjo pasinaudoti proga viešai prabilti apie savo ilgai slėptus išgyvenimus“ (401 p.).

Šiek tiek vėliau, bet gausiai į Sąjūdį įsiliejo

tremtinių ir buvusių politinių kalinių bangą. Šie okupanto represijas patyrę žmonės pritarė Sąjūdžio idėjoms ir siekiui atkurti okupanto sutryptą Lietuvos valstybingumą. Jų pilietinė pozicija nekėlė abejonių. Didelę grupę į Sąjūdį atvedė ir Katalikų Bažnyčios parama. Sąjūdžio veiklon įsitraukė politiniai kaliniai ir tremtiniai rėmėsi savo patirtimi okupacijos metais. Daugelis iš jų dalyvavo ginkluotame ir pilietiniame pasipriešinime sovietizacijai. Ši politinio veikimo patirtis okupacijos metais pagrindžio sąlygomis stiprino sąjūdininkų dvasią ir padėjo pasiekti beveik neįtikėtiną Sąjūdžio veiklos sėkmę, atkuriant Lietuvos Nepriklausomybę.

Pabaiga

Sąjūdžio ištakos

Skelbimai, reklama

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gaminimo pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Savanorių pr. 247 (šalia „Maximos bazės“)
2. Savanorių pr. 16 (šalia „Hyper RIMI“)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia „Hyper RIMI“)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)
6. Ateities g. 91, Vilnius (MANDARINO patalpoje)
7. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
8. Ukmergės plentas 369, Vilnius (šalia BIG)
9. Gabijos g. 30, Vilnius (šalia „Maximos“)
10. Jeruzalės g. 4, Vilnius (šalia RIMI)
11. Vydūno g. 4, Vilnius, Pilaitė (šalia RIMI).

**Ačiū,
kad esate
kartu!**

www.kibinas.lt

Užs. Nr. 04

Vorutos**prenumeratorių dėmesiai**

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata 2012 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. – 3,31 Lt
3 mėn. – 9,93 Lt
6 mėn. – 19,86 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. – 3,09 Lt
3 mėn. – 9,27 Lt
6 mėn. – 18,54 Lt

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Gyventojų ir organizacijų užprenumeruotas laikraštis *Voruta* nurodytais adresais pristatomas šeštadieniais. *Vorutą* galima užsisakyti ir internetu bendrovės tinklalapyje **www.post.lt**.

Voruta**parduodama**

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožeskių g. sankryža
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K44 Vilnius, Lelelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
- K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K558 Tilžės g. 109, Šiauliai

Mieli laikraščio „Voruta“ skaitytojai ir prenumeratoriai,

prašome pasinaudoti savo teise paaukoti mūsų įstaigai iki 2 proc. pajamų mokesčio sumos pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą.

Įmonės rekvizitai:

Viešojoji įstaiga „Vorutos“ fondas.

Adresas: Trakai, Naujoji g. 16 LT-21111

Įmonės kodas: 181392738.

Prašymus (FR0512) prašome siųsti el. paštu: vmi@vmi.lt arba laišku į Valstybinės mokesčių inspekcijos skyrių pagal gyvenamąją vietą bei galima nuvykti į VMI pagal gyvenamąją vietą ir prašymą pateikti vietoje.

„Vorutos“ redakcija

AMBULATORINĖ REABILITACIJA “TRASALYJE”

“Trasalis - Trakai Resort & SPA” centre teikiamos šios ambulatorinės rehabilitacijos paslaugos, apmokamos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšų:

Vaikams:

- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (16 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (16 apsilankymų).

Suaugusiems:

- Kvėpavimo sistemos ligos (10 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (12 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (14 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (14 apsilankymų).
- Nervų sistemos ligos (14 apsilankymų).

**AMBULATORINĖ REABILITACIJĄ
SKIRIA JŪSŲ ŠEIMOS GYDYTOJAS**

Registracija darbo dienomis 9.00 - 18.30.

“Trasalis - Trakai Resort & SPA” centras

Gedimino g. 26, Trakai

Tel. +370 699 52068

El. p. kestutis@trasalis.lt

www.trasalis.lt

Mums rūpi Jūsų sveikata!

TRASALIS
TRAKAI RESORT & SPA

TLK
VILNIAUS

Užs. Nr. 02

Prisidėkite prie Vorutos leidybos

Voruta jau skaičiuoja trečiąjį savo leidybos ir veiklos dešimtmetį. Tai vienintelis šalies istorijos laikraštis, skirtas ugdyti lietuvių istorinę atmintį ir tautinę savimone, populiarinti Lietuvos istoriją.

Jūsų, mieli skaitytojai, parama padeda laikraščiu pateikti naujų žinių apie svarbiausius Lietuvos istorijos įvykius ir jų įvairias interpretacijas bei vertinimus.

Norėdami ir toliau dirbti Jūsų labui ir ugdyti Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimone, prašome paremti *Vorutą* ir finansiskai.

Paramos būdai:

1. Jūsų aukos.
2. Parama, vadovaujantis LR Paramos ir labdaros įstatymu, skiriant 2 proc. iš valstybei sumokėto gyventojų pajamų mokesčio.

3. Jūsų užsakoma prenumerata.

4. Jūsų mokami skelbimai, sveikinimai, užuojautos bei reklama ne tik *Vorutos* laikraštyje, bet ir interneto svetainėje **www.voruta.lt**

Informacija apie paramos gavėją

VšĮ „Vorutos“ fondas

Įmonės kodas 181392738

Adresas: Naujoji g. 16, Trakai LT-21111

El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt arba voruta@voruta.lt

Tel. 8 528 512 66, 8 605 11117

Atsiskaitomosios sąskaitos numeris

LT654010042700021469

Mokėjimo paskirtyje nurodykite, kad tai PARA-MA

Dėkojame už bendradarbiavimą.

Dėmesio

Galite įsigyti 2011 m. įrištą *Vorutos* laikraščio metinį komplektą.
Kreiptis tel. 8 528 51266; mob. 8 603 11117.

El. p. buhalterija@voruta.lt

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. balandžio 28 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius). © Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528) 51266 „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302 Spausdino Media Regionalne Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.	 Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą <i>Lietuvos istorinė lemtis</i> Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66 El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt tel. 860311117), Birutė Zemaitaitė (Mazoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskaitė (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks.: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė, Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buišys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).
--	-------------------------------------	--	---